

Kodifikáció

Szerző: PETRÉTEI József

Affiliáció: egyetemi tanár, PTE ÁJK

Rovat: Jogbölcsélet

Rovatszerkesztő: SZABÓ Miklós, JAKAB András

Lezárás dátuma: 2023.01.05

Idézési javaslat: PETRÉTEI József: „Kodifikáció” in JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SÜLYOK Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Jogbölcsélet rovat, rovatszerkesztő: SZABÓ Miklós, JAKAB András) <http://ijoten.hu/szocikk/kodifikacio> (2023). Konkrét szöveghelyre való hivatkozáshoz javasoljuk a szövegbeli bekezdésszámok használatát, pl. [8] vagy [12]–[18].

A kodifikáció ősi gyökerei ellenére nehezen definiálható fogalom. A mai általánosan elfogadott meghatározás szerint is többféle értelemben használatos, mivel egyaránt jelenthet törvényalkotást, törvényszerkesztést, vagy valaminek törvénybe foglalását. A kodifikáció kifejezés ezekben az esetekben mindenképpen a jog világára utal: a kodifikációt szokás valamely állam – rendszerint meghatározott tárgykörökre vonatkozó, adott területet, jogtárgyat vagy gyakorlatot szabályozó – törvényeinek, jogszabályainak vagy más jogi jellegű rendelkezéseinek – amelybe akár a szokásjogi, akár a bírói jogi előírások, de még a jogszabályok értelmezései is beletartozhatnak – az összegyűjtése és közös szabályozási módszerrel történő rendszerszerű elrendezése értelmében meghatározni. Kodifikálni – ebben a jelentéstartalomban – annyit tesz, mint olyan szabályrendszert egyetlen kötetben összefoglalni, amelyek nemcsak materiális szempontból vannak egy helyen csoportosítva, hanem egymás között rendeződnek és hierarchizálódnak is. Adott jogterület kodifikációja így általában teljes jogi szabályozásként fogható fel, amely a tárgykörre vonatkozó jogi rendelkezéseket lefedi. Mai modern fogalma szerint viszont a kodifikáció legtöbbször egy gyökeresen új törvény megalkotását jelenti, amely adott szakterület joganyagának egységes törvénykönyvben (kódexben) való lezárt és kimerítő rögzítését jelöli. A kódex – ennek következtében – valamely életviszony, problémakör, jogi szabályozási terület szabályanyagának rendezett összessége, a jog valamely részének egységes, teljes és rendszeres megjelenítésének alapvető formája és eszköze: a jog elvi-logikai rendszerben – elvek, általános és különös szabályok, és ezek kivételeinek rendezett formájában, újjátételezeten – jelenik meg. A kodifikáció nem öncél, hanem a joghoz való könnyebb hozzáférhetőségnek és a jog áttekinthetőségének, illetve bizonyos esetekben alapvető reformok lehetővé tételének egyik lehetséges eszköze. A common law rendszerekben, mint például az angol jogban, a kodifikáció az a folyamat, amelynek során a bírói jogot törvényi joggá alakítják és konszolidálják.

Tartalomjegyzék

- 1. A kodifikáció meghatározása**
- 2. A kodifikáció története**
- 3. A kodifikáció alapvető és jellegzetes összetevői**
 - 3.1. A jogalkotó hatalom sajátossága
 - 3.2. A teljesség
 - 3.2.1. A kizárólagos jelleg
 - 3.2.2. A hézagmentesség

- 3.2.3. Az átfogó jelleg
- 3.3. A rendszerszerűség
- 3.4. A reformjelleg
- 3.5. A nemzeti jogegységesítés
- 3.6. Az egyszerűség

4. Összegzés

5. JEGYZETEK

1. A kodifikáció meghatározása

[1] A kodifikáció többjelentésű fogalom, amely jelölheti a törvényalkotást, a törvényszerkesztést,^[1] vagy valaminek törvénykönyvbe (kódexbe)^[2] foglalását, sőt, a bírói jog törvényi joggá alakítását^[3] egyaránt. Etimológiailag a „kodifikáció” szó a „kódex” (*caudex*)^[4] és a „*facere*” (megtenni) latin szavaknak a kombinációja.^[5] Általános fogalma szerint jelenthet törvényalkotást, törvényszerkesztést, illetve valaminek törvénybe – pontosabban törvénykönyvbe (kódexbe)^[6] foglalását, vagyis a kódex megalkotására irányuló tevékenységet.^[7] Ebből is látszik, hogy a kodifikáció fogalma közel sem határozható meg egyértelműen.^[8] A különböző jogi szövegek egyetlen halmazba való összevonásának ötlete ugyanis már az ókor óta ismert, és különböző formákat öltött, illetve eltérő célokat követett. Ez attól függött, hogy egyszerűen csak a régi szabályokat kívánták összegyűjteni, vagyis valamely joggyűjtemény összeállítását elvégezni, hozzájárulva a meglévő jogi szövegek pontosításához, érthetőségéhez és áttekinthetőségéhez, vagy pedig az új szabályoknak egyetlen kódexben való közvetlen integrálását tervezték, amelynek ennyiben egyértelműen innovációs jellege is volt. A jogirodalomban a kodifikációnak tucatnyi definíciója és magyarázata található,^[9] mivel ennek gyakorlata a történelem különböző korszakaiban és az egyes országokban más-más alakot öltött, figyelembe véve az eltérő kultúrák sajátosságait is.^[10] Következésképpen a kodifikáció kifejezést gyakran meglehetősen lazán alkalmazzák a történelmi kódexszerű jelenségek rendkívül széles körére. Vannak, akik már a jogtörténet első írott dokumentumaira is használják ezt a kifejezést, míg mások a kodifikáció történetének kezdetét a késő ókorba – elsősorban a római jog kodifikációjának idejére – helyezik. Megint mások hangsúlyozzák, hogy a kodifikációnak van középkori története, de a legtöbb szerző ezt a kifejezést szinte kizárólag a modern kor jelenségeire tartja fenn, vagy legalábbis megkülönbözteti a kodifikáció modern fogalmát az ősitől. A kifejezés eltérő alkalmazása ellenére egyetértés van abban, hogy a kodifikáció mindenekelőtt tényleges történeti jelenség, amely legalább a XVIII-XIX. század óta létezik,^[11] ugyanakkor

technikai struktúrájában, jogforrási szerepében, megvalósítandó feladataiban a kodifikáció olyannyira összetett képződmény, hogy rendkívül sokrétű történeti előfordulásaiiban legfeljebb leírható, – de néhány alapváltozatra visszavezetve kimerítően aligha tipizálható.^[12]

[2] Ha mindezekre tekintettel mégis e tevékenység átfogó meghatározását kellene megállapítani, akkor eszerint a kodifikáció nem más, mint

a jog egészét vagy egyes részeit különböző általánosságú, egymásnak hierarchikusan alárendelt tételek egységes és összefüggő rendszereként megszervező, önmagában is formai érvényességgel rendelkező jogrögzítő írásbeli jogösszefoglalás.^[13]

[3] Ezt az általános fogalmat azonban – éppen általános jellege miatt – indokolt pontosítani, mert nem

mindegy, hogy melyik korszakban, milyen típusú „jogrögzítő írásbeli jogösszefoglalás” minősül kodifikációnak. A kodifikáció fogalma következképpen sokféle, egymástól akár jelentősen eltérő gyakorlatot takarhat, amelyek változatossága mind a kidolgozásokban, mind a tartalmukban megfigyelhető. A különböző jogforrások koncentrációja és racionális rendszerezése, illetve a teljességre törekvés és a joghoz való hozzáférés megkönnyítésének eszménye ugyanis folyamatosan a kodifikáció egyik fontos mozgatórugója volt. A meglévő jogi rendelkezések rendszerszintű összegyűjtésének és javításának vágya mindig is inspirálta a kodifikációs projekteket.^[14]

[4] Legtágabb értelemben – első megjelenését is tekintve – a kodifikáció szó jelenthet valamely jogszabálygyűjtemény vagy jogösszeállítás elkészítését jelölő munkát, azaz egyszerre jelenti magát a tevékenységet – vagyis a különböző jogi rendelkezések összegyűjtését –, illetve ennek a műveletnek az eredményét is: adott tárgyra vagy területre vonatkozó meglévő jogi normák szétszórt elemeinek egyetlen gyűjteménybe, úgynevezett kódexbe^[15] történő összegyűjtését, egységesítését és strukturálását.^[16] Ebben az értelemben tehát a kodifikáció egyrészt az a tevékenység, amely a jogi – akár jogalkotói, akár szokásjogi – rendelkezéseknek egyetlen szervezett rendszerbe történő összeállítása, másrészt ugyanannak a tevékenységnek a terméke, a kódex. Itt a kodifikáció tehát abból áll, hogy ugyanabban a dokumentumban (könyvben) különböző jogi szövegeket foglalnak össze, de hagyják, hogy azok eredeti változatukban maradjanak meg, vagyis nincs újraszabályozás, csak sajátos jogszerkesztés. Ennek célja, hogy egyetlen helyen, azonos kötetben gyűjtsék össze a különböző korokban, formában és módon keletkezett jognak minősülő rendelkezéseket a könnyebb áttekinthetőség és kereshetőség érdekében, amely elsősorban a címzettek magatartását és a jogalkalmazók munkáját segíti. A kodifikáció ebben az értelemben nem is feltétlenül állami jelenség, hanem ide sorolhatók a jogszabályok privát, összefoglaló és rendszerező gyűjteményei is.^[17] A kodifikáció első megjelenésének és formájának tehát a kompiláció^[18] (összeállítás) tekinthető, vagyis a már meglévő joganyag rendszerezése, általában tárgykör vagy téma szerint, majd az egyes tárgykörökön belül a rendelkezések időrendi sorrendbe helyezése. A modern kódexek elterjedéséig, az ókorban, a középkorban és az újkorban született „kódexek” többsége valójában csupán a hatályosnak tekintett joganyag összegyűjtése volt, esetenként jobbító szövegmodosításokkal, amelyek mindenekelőtt esetleges ellentmondásaik kiiktatását, továbbá a *desuetudo*^[19] folytán elavult részek elhagyását, valamint a korábbi másolások során bekövetkezett szövegromlásaik helyrehozását, olykor pedig az éppen uralkodó érdekek szerinti „kijavítását” (revízió)^[20] célozták. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy e megoldás gyakran a hagyományos jog töredékes, rendszertelen gyűjteményét jelentette, amelynek hiányzott a belső logikája, strukturáltsága, továbbá az átfogó és egységesítő alapelvek alkalmazása, valamint az egyes rendelkezések magas absztrakciós foka. Ehhez képest a mai modern kompilációk során bizonyos időközönként ezek összeállítói megőrzik az általuk feldolgozott egyes jogforrások eredeti szerkezetét, és a joganyagot „gyűjtemény” formájában állítják össze.^[21] Ilyen esetekben többnyire felhasználják az inkorporálás^[22] és az egységes szerkezetbe foglalás^[23] eszközeit is. E joganyag-rendezési módszer azért praktikus, mert a jogszabályok módosítását is tartalmazza, és a különböző időben megjelent hatályos jogszabályok egyetlen helyen válnak hozzáférhetővé. Ennyiben a kodifikáció a szétszórt szövegeknek a pontosítás és a sorrend érdekében történő összegyűjtését öleli fel.^[24] A hatályos joganyag ilyen jellegű sorrendje elvileg kizár minden lényeges módosítást. Ez tehát ugyan nem szimpla összeállítás – amely pusztán egymás mellé helyezi az egyes jogszabályokat és ezek rendelkezéseit –, de nem is olyan kódex, amely reformál, mert az ilyen típusú kodifikációban valójában nincs igazán kreatív aktus, mivel a meglévő joganyagot csak megállapítja, nem pedig (újra)alkotja.

[5] A kodifikáció másik – az előzőhöz képest valamelyest szűkebb – típusa a konstans törvénygyűjtemény létrehozása. Ezek a „kódexek” voltaképpen koordinációs vagy konszolidációs aktusok, mivel az új törvénykönyv valójában a korábbi törvények megismétlését jelentik, amelyeket ez az új törvény annak érdekében módosít, hogy megkönnyítsék az elérhetőséget és a szabályozás megértését. Ezt a kodifikációt rendszerint úgy definiálják, mint olyan technikát, amelynek célja adott területre vonatkozó meglévő normák összegyűjtése és újjászervezése – rendszerezése és szerkesztése

– egyetlen, a jogalkotó által jóváhagyott valamelyest adaptált és aktualizált szövegben (konszolidáció). Az előző kodifikációs típustól ezt a tevékenységet éppen a jogalkotásra felhatalmazott szerv általi jóváhagyás különbözteti meg. Ezt a kodifikációt ugyanakkor lényegében szintén a fennálló normák tartalmi módosítása nélkül hajtják végre.^[25] Az ilyen típusú kodifikáció során ugyan az eredeti szövegeket nem egy az egyben veszik át, hanem kifejezetten hatályon kívül helyezik és új szövegezést végeznek, de a jogi szabályozás lényegét tekintve még sincs törés, mert e megoldás valójában nem reformálja a fennálló jogot, pusztán a meglévő szabályokat összeszerkeszti, vagyis a gyűjtemény tartalma megegyezik az adott területre vonatkozó már meglévő pozitív jogéval, következésképpen ez a kodifikáció pusztán a fennálló jog bemutatásának egyszerű eszköze.^[26] E tevékenységet, amelyet ezért szokás formális kodifikációnak is nevezni, az a törekvés motiválja, hogy a jogszabályokat koherens rendszerezéssel, logikus terv követésével hozzáférhetőbbé és érthetőbbé tegyék. Amellett, hogy ez a megoldás adott területen egyetlen jogi dokumentumot hoz létre, egyúttal lehetővé teszi a jogszabályok aktualizálását, mégpedig úgy, hogy az esetleges alkotmánymódosításokkal, a nemzetközi szerződésekkel, illetve napjainkban az európai uniós joggal összeegyeztethetetlen, elavult szövegeket hatályon kívül helyezik, továbbá hozzájárul a jogrendszer hiányosságainak kiemeléséhez és az ezek pótlására irányuló reformok előkészítéséhez. A kodifikációnak ez a felfogása ugyanakkor sokkal inkább a hatályos jogszabályszovegek összeállításával a korábban szétszórt rendelkezések egységes tematikus kötetbe foglalását látja feladatának, mintsem a reformjellegű, vagy innovációs tevékenységet.

[6] A kodifikáció harmadik – legszűkebb értelemben vett – modern típusa, amelyet szokás valódi vagy tartalmi kodifikációnak is nevezni, az, amely nemcsak a meglévő jogi rendelkezések összegyűjtését és szerkesztését jelenti, vagyis jogösszefoglalást, hanem a törvényhozás sajátos megnyilvánulása, törvényalkotás, amely a meglévő joganyag új szabályozással való felváltását, akár gyökeres átalakítását, így a szabályozás megreformálását is felölelheti. Ebben az értelemben a kodifikáció a modern törvényhozói tevékenység legmagasabb foka, olyan jogalkotás, amelynek a terméke az egységes törvénykönyv, a kódex, vagyis törvényi formában megjelenő összefüggő joganyagot kimerítő, zárt rendszerezéssel és sajátos szabályozási módszerrel létrehozó tevékenység.^[27] Az összefüggő joganyag teljességre törekvő szabályozása azáltal teszi lehetővé a joganyag legkönnyebb megismerhetőségét, hogy a kódex viszonylag kis terjedelemben összegzi a szabályanyagot, és a szabályozási területen biztosítja az egységes elvek érvényesülését.^[28] Ebben az értelemben a kodifikáció a törvények kódexben való megfogalmazásának folyamatát jelöli, amely a jogalkotás sajátos módjának minősül, és jelentős mértékben túlhaladja a régi jog különböző forrásainak összegyűjtését és különböző formájú joggyűjteményekbe való megjelenítését. A modern államokban ugyanis alapvető követelmény mind a jog hatékonysága, mind pedig a törvényesség érvényesülése szempontjából, hogy a jogi előírások ne szétszórtan, különböző jogszabályokban legyenek fellelhetők, hanem összefoglalva és rendezetten, minden címzett és érdekelt számára hozzáférhetően és áttekinthetően álljanak rendelkezésre.^[29] A jog racionalizálásából kétségtelenül következik a szabályozás egyértelműsége, következetessége és egyszerűsítése, amelynek a kódex – mivel logikus és előre tisztázott szempontok szerint rendezi egységbe az adott joganyagot – messzemenően eleget tesz. A kódexbe foglalt jogi szabályozás azért válik világossá, mert a szétszórt, több jogszabályban található rendelkezések helyett egyetlen egységes dokumentumban, mindig meghatározott logika és szisztematika szerint csoportosítva, az egyes rendelkezéseket magas absztrakciós fokon megfogalmazva gyűjtik össze az adott tárgykörre vonatkozó joganyagot. A modern kódex az általánostól a különös felé tartó szerkezetre törekszik, és ennek megfelelően a részszabályozási területeket magában foglaló ún. különös részét olyan ún. általános rész előzi meg, amely az egész szabályozás elveit, és a különféle részletvonatkozásokra egyaránt alkalmazandó általános szabályait tartalmazza.^[30] Ezek az elvek nemritkán olyan általános klauzulákként nyernek megfogalmazást, amelyekből – szabályozási szükséglet esetén – a joggyakorlat új szabályozásokat, sőt új jogintézményeket eredeztethet.^[31]

[7] Megfigyelhető, hogy a legnagyobb kodifikációk fontos politikai, társadalmi vagy technikai

változásokra reagáltak, amelyek rendszerint jelentős, akár forradalmi átalakulások után, illetve adott ország függetlenné válását követően keletkeztek.^[32] Az újonnan létrejött hatalom rendszerint új politikai-ideológiai elképzeléseket fogalmazott meg és váltott valóra, amelynek eszközei között a kodifikáció is szerepelt. Ennek következtében a kódexek politikai funkciójává vált az egységesítéshez és a politikai centralizációhoz való hozzájárulás, így a kodifikáció korántsem csupán jogi jelenség, hanem társadalmi-politikai küzdelmek közvetlen eszköze és egyben kifejeződése.^[33]

[8] Adott kodifikációnak a fennálló viszonyokat szabályozó joghoz képest konzervatív (megőrző) vagy inkább forradalmi (átalakító) karaktere lehet.^[34] Az előbbinek a célja mindenekelőtt csak az, hogy a meglévő jogot világos és érthető módon összefoglalja és az előforduló kétséges vagy ellentmondásos rendelkezéseket megszüntesse. Az ilyen jogtisztítás és jogegyszerűsítés ekkor természetesen rendszerint jogi reformmal is összekapcsolódik.^[35] Ezzel szemben a forradalmi kodifikációnak az a célja, hogy a régi jogot teljesen és egészében új joggal váltsa fel.^[36]

[9] A kodifikáció célja – az adott állam sajátos jellegéhez igazodva – sokféle lehet. Kezdetben ez inkább a jog rögzítését – mintegy a szokásjog összefoglalását – és a jogváltozás végrehajtását jelentette, amely együtt járt a jogbiztonság és a jog egységének megerősítésével. Később a jogreformálás és a jogkiterjesztés váltak meghatározó célokká, hozzájárulva a kontinentális Európában az adott ország politikai egységesüléséhez,^[37] a nemzetté váláshoz, az önállóság és a függetlenség iránti erőfeszítések sikeréhez. Napjainkban a kodifikáció fő indokai a jogszabályok és a joggyakorlat egységesítése és rendszerezése, a jogbiztonság növelése, valamint egyes esetekben eszközként való felhasználása a különböző gazdasági, társadalmi vagy politikai reformokban és a modernizációban.^[38]

2. A kodifikáció története

[10] A kodifikáció különféle meghatározása történeti sokféleségének sajátosságaiból is adódik. Az egyes korokban és társadalmakban ugyanis a kodifikáció számos formában jelentkezett, amelyek nyilvánvalóan magukon viselték az adott korszak meghatározó jegyeiből eredő következményeket.^[39] Ez az alábbi vázlatos áttekintésből is nyilvánvalónak tűnik.

[11] A kodifikációra emlékeztető előformák – az archaikus kódexek legősibb formái – már a jogfejlődés hajnalán, igen korai szakaszban megjelentek, vagyis ezek létrejötté azonos az írott jog első formáinak születésével.^[40] A jogi kódex legelső megnyilvánulása írott állami jog formájában az ókori Keletre nyúlik vissza:^[41] Ur Nammu,^[42] Lipit-Histhar és Hammurapi kódexei,^[43] amelyek Kr.e. 2100 és 1690 között keletkeztek,^[44] jóllehet ezekről meglehetősen kevés biztos információ áll rendelkezésre, nagy részük következtetéseken alapul.^[45] A Hammurapi kódex jellemzően a szokásjog és a joggyakorlat állandó törvényi kodifikációjából állt,^[46] alapvető feladata a jog megismerésének, a korábbi jogszokások érvényének általánosan elfogadott jogszabályként való kinyilvánítása volt.^[47] E megoldás azonban nem pusztán a szokásjog írott formában történő rögzítésének minősült, jóllehet ezt jelentős részben veszi át, hanem ennek részbeni módosítását, alakítását is jelentette, mivel a korábban megállapított szokásjogi szabályokhoz néha új szabályokat adott hozzá. Ezeknek az archaikus „kódexeknek” jelentős szerepük volt a jog írásba foglalásában, „így szükségképpen külsőleg rögzítést és megmerevítést jelentett.”^[48]

[12] A kodifikáció európai történetében jelentős állomások voltak az ókori Rómában zajló kodifikációs folyamatok, amelyekre nyugaton a kodifikációs hagyomány kiindulópontjaként tekintettek. Legelsőként a Tizenkét táblás törvény (*Lex duodecim tabularum*) említendő meg, amely a római jog első jelentős – egyben a régi római jog legfontosabb – forrása.^[49] E törvény azonban kizárólag a jogi forma átalakítását, azaz szövegszerű rögzítését és nyilvánosságra hozatalát célozta.^[50] A Tizenkét táblás törvényre is igaz az a megállapítás, hogy nem azért hozták létre, hogy „felváltsák az ősi szokásjogot, hanem hogy amellé egy módosító és kiegészítő egységes különrendet intézményesítsenek.”^[51] A felváltás funkciója – vagyis a jogforrási rendszer egyik összetevőjének egy másikkal helyettesítése tiszta formában és elsőként az *Edictum perpetuum*-ban^[52] valósult meg, amelyben a kodifikatórius rendszerbe foglalás egyértelműen és kizárólag az összegzést, azaz „a

spontán, nem ellenőrzött jogfejlesztés lezárását szolgálta.^[53] A Codex Theodosianus^[54] is a rendszerező összefoglalás műveként jött létre:^[55] „a megelőző gyűjtemények érvényben tartásával és folytatásaként nemcsak összefoglalta másfél évszázad konstitúció anyagát, de rendszerbe foglalta, felülvizsgálta, sőt esetenként lerövidítette vagy meg is változtatta azt.”^[56] E kódex is csak időlegesen teremthetett rendet a joganyagban, mivel a császári konstitúciók, az írott jogforrások szüntelen mennyiségi gyarapodása hamarosan ismét elviselhetetlen burjánzásba csapott át,^[57] így elengedhetlenné vált egy új összegző gyűjtemény elkészítése. Justinianus császár^[58] már 528-ban^[59] megbízott egy tíztagú, elméleti és gyakorlati jogászokból álló bizottságot a császári rendeleteket összefoglaló törvénykönyv elkészítésével.^[60] A szerkesztők (az ún. kompilátorok) a Justinianus előtti korszak vulgarizáló tendenciájával szemben igyekeztek visszatérni a klasszikus joghoz. Ugyanakkor a császár arra is utasította a kompilátorokat, hogy akár önkényes szövegmódosítások, ún. interpolációk útján változtassák meg a klasszikus szövegeket minden olyan helyen, ahol ez szükséges vagy célszerű. Először a Hadrianus óta keletkezett császári rendeleteket gyűjtötték össze (528–529) a Codex Iustinianus című törvénykönyvben.^[61] A császár a Codex Iustinianust elkészülte után törvényerőre emelte, és megtiltotta a korábbi három kódexre való hivatkozást. Justinianus 530-ban egy újabb bizottságot bízott meg azzal, hogy a jogtudósok iratainak összegyűjtésével szerkesszenek meg egy törvénykönyvet. Az iránymutató császári döntvények felhívták a kodifikációt végző jogászok, a kompilátorok figyelmét, hogy kerüljék az összeállításban az ellentmondásokat, ismétléseket, ugyanakkor arra is felhatalmazták őket, hogy ahol szükséges, az eredeti szöveget módosítsák, változtassák meg, illetve az idejétmúlt szabályokat hagyják el, vagyis nem elégedhetnek meg az eredeti szövegek szolgai másolásával. A nagy törvénytű a *Digesta seu (vagy) Pandectae* elnevezést kapta, amely a kodifikáció legterjedelmesebb és legbecsesebb törvénykönyve lett.^[62] A Digesta 533-ban lépett hatályba, a császár ezután tiltotta a Digestán kívüli jogtudósi iratokra való hivatkozást, s azt is, hogy a műhöz magyarázatokat fűzzenek.^[63] Mivel a Codex és a Digesták elvileg az összes hatályos jogalkotási és doktrinális forrást felölelték, ezekkel a megoldásokkal a kódex azonnal a jogforrások rendezett összeállításának eszményképét jelenítette meg. Már folytak a Digesta szerkesztési munkálatai, amikor a császár megbízást adott egy tankönyv összeállítására is, amely *Institutiones seu Elementa* címmel még 533-ban elkészült, és azt Justinianus törvénykönyvként és egyszersmind a jogiskolák kötelező tananyagaként életbe léptette.^[64] A kodifikáció lezárását a Codex Iustinianus második kiadása jelentette 534-ben, amikor ezt a törvénykönyvet az időközben lezajlott kodifikáció eredményeivel összhangba hozták.^[65] A Justinianusi kodifikáció az ókori római jog ezeréves fejlődésének monumentális, és sok tekintetben a világtörténelem egyetlen más kodifikációja által felül nem múlt teljesítményt jelentő lezárása volt. E törvénykönyvek ugyanis egyfelől rendszerezett formában tartalmazzák a római jog anyagának legértékesebb részét, másfelől a római jog mennyiségileg és tartalmilag egyaránt legjelentősebb forrásai lettek.^[66]

[Ez a] megvalósított nagyszabású, összegző-adaptáló kodifikáció a gyűjteménykialakítás során a revideálás kifejezett szándékán és határozott vállalásán túl annyiban hozott új vonást a kodifikáció fejlődésébe, hogy egyfelől egy korábbi, törvényhozási úton már kialakított kódex formális felváltását, hatályon kívül helyezését feltételezte, másfelől pedig minden korábbi gyűjteményre (s az egyes konstitúciókra) hivatkozás kifejezett eltiltásával a kódex mint rendszeres gyűjtemény, mint korábbi jogforrásokból képzett önálló minőség önálló jogforrási jelentőségét jogilag is szentesítette tette.^[67]

[13] Ugyanakkor az is elmondható róla, hogy ez a mű tulajdonképpen még nem jelentett szűk értelemben vett kodifikációt, hanem csak egészen különböző eredetű és eltérő korú, már meglévő jogi szövegek szisztematikus gyűjteményét.^[68]

[14] A kodifikáció ókori előformáiról összességében elmondható, hogy ezeket meglehetősen nagy változatosság jellemezte. Egymás után jelentkeztek különböző kodifikációs formák, amelyek

egyidejűleg különféle kodifikációs funkciókat testesítettek meg: a kezdetben jogrögzítő, összefoglaló funkciók később kiegészültek a jogváltozás szükségessége következtében a fennálló jog aktualizálásának, adaptálásának vagy éppen reformjának funkciójával.^[69] Ugyanakkor e kódexszerű formák rendszertani hatása csekély volt a jogban, „a kazuisztika struktúrája átalakítását nem célozták, voltaképpen tényleg csak előformáknak minősülhettek, s nem kodifikációknak a szó szűkebb, belső rendszerépítést is feltételező értelmében.”^[70]

[15] A középkori kodifikációs fejlődés első jellegzetes termékei a germán fejedelemségek jogösszefoglalásai voltak, de a korai germán–római kódexek jogforrási jellege nem öltött világos formát: „alapvetően az államalakulattá szerveződő új néptörzsek jogának összefoglaló igényű, magalapozó rögzítését és ehhez kapcsolódó tartalmi alakítását szolgálták,” de „a jog összegző rögzítésének, írásba foglalásának igényénél alig mentek tovább.”^[71]

[16] A középkorban kodifikációnak az egyes tartományok, területi egységek szokásainak lejegyzése és rendszerezett, megszerkesztett, többnyire valamelyest adaptált és aktualizált újraszövegezése (konszolidációja) tekinthető.^[72] A feudális széttagoltság kialakulását követően kodifikációs törekvésekkel és funkciókkal először jobbra csak magánmunkálatok formájában lehetett találkozni.^[73] A szokásjogi széttagoltság meghaladása kettős lépést előfeltételezett: egyrészt a szokásjog szokásszerűségének meghaladását, vagyis törvényi felváltását, másrészt széttagoltságának meghaladását, vagyis törvényi egységesítését.^[74] Három-négy évszázad munkáját igényelte azonban, míg a szokásjogi partikularizmusból központi törvényhozáson nyugvó egységes jogrend lett.^[75] A pozitivistikus értelemben felfogott kodifikáció első tipikus megnyilvánulásai az érett feudalizmus átfogó, hivatalos szokásjog-rögzítéseinek alakjában jelennek meg: a szokásjogot megerősítik és ezzel – formailag újjáképezve – törvényivé avatják, de országos egységesítésüket többnyire nem vállalják.^[76] Ebben az időszakban a városi jogok kinyilvánítását,^[77] az elismert szokásjogok ismételt rögzítését (s benne a „régijó” jog^[78] helyreállítását), az uralkodó által alkalmazandónak ítélt jog közzétételét, valamint a (gyakran ki nem mondott) jogi reform megvalósítását tartották a kodifikáció feladatának, és e feladatok elvégzéséhez elégséges volt a mindenkor adott jog összefogása, mégpedig lényeges szerkezeti újjáformálás nélkül.^[79] A középkor kodifikációs előformái tehát döntően mindvégig a megőrzés, az összefoglaló rögzítés szolgálatában állottak.^[80]

[17] A XVI. és a XVIII. század között új szakasz nyílik meg az európai gondolkodás történetében, amelyet az értelemben és a haladásba vetett hit erősödése, majd diadala jellemezett. Gazdasági és társadalmi szinten a feudális rendszerből és a vazallusi viszonyok által strukturált, zárt egységekre épülő társadalomból a nyitottságon és cserén alapuló piacgazdaság felé való fokozatos átalakulás zajlott, amely végül politikai szempontból a területi fejedelemségek vagy a centralizált modern államok kialakulásához vezetett, természetesen országonként és régióként eltérő időpontban és jellemzőkkel.^[81] A XVII. és a XVIII. század folyamán gyökeres változás következett be a jogi gondolkodásban is, amelyet két jelentős és meghatározó szellemi mozgalom, a felvilágosodás és a természetjogi felfogás határozott meg.

A felvilágosodás napvilágra hozta azt a gondolatot, hogy az értelem az az eszköz, amellyel az emberek igazságos és jobb társadalmat alkothatnak. Az ókori és középkori hagyományokra támaszkodva kialakult az az elképzelés, hogy mindenkinek vannak eredendő természetes jogai és kötelességei, és hogy a törvényt inkább az értelem, mint a hagyomány határozza meg.^[82]

[18] A XVII. században a jogi gondolkodás feltartóztathatatlan racionalizálódása és szekularizációja a természetjogi felfogás módosulását eredményezte: a természetjog forrása az ész parancsa lett, és hozzájárult az ember társadalmi természetének megalapozásához. Az észjogi gondolkodás a jog érvényességét az ebben az időben kibontakozó természettudományok szoros követésével igyekezett alátámasztani: az emberi együttélés „természeti törvényeivel”, amelyeket a fizika törvényeivel

haszonlóan „örökkévalónak és megváltoztathatatlanoknak” képzelték el, vagyis a jog rendszerezését a virágzó természettudományok befolyásolták, hozzájárulva a jogászok – mint jogtudósok – szemléletváltozásához is.^[83] A felvilágosodás észjogának az volt a célja, hogy a jogrendszer új módját, zárt rendszerként történő felfogását mutassa be, amely néhány biztonságos és stabil alapelvre épül.^[84] Mivel a természetjogászok az értelem dominanciájára hivatkozva igyekeztek átfogó jogrendszereket létrehozni, a jogot szigorúan szisztematikus szempontok szerint fejlesztették, és az igazságosságot a jogtételek rendszerszerű összekapcsolása és következetes levezetése révén előállíthatónak tekintették,^[85] aminek következtében a természetjog által megalapozott jog racionális felfogása és alakítása vált lehetővé. A természetjognak sikerült először a jogrendszert teljesen logikus és koherens normarendszerként bemutatnia, és így ezt a megoldást át lehetett majd vinni az új törvénykönyvekbe. Fontos volt annak felismerése is, hogy mi jellemző a kodifikációra: ennek segítségével egyre nagyobb jogterületek – elsősorban a magánjog és a büntetőjog – átfogó és teljes szabályozását lehetett elvégezni oly módon, hogy az érintett területen absztrakt elvek és konkrét normák szisztematikus felépített, egyetlen kódexben összegyűjtött szabályanyaga jöjjön létre, amely e területen kizárólagos igényű, vagyis felülírja az összes többi jogforrást. A természetjog jogfilozófiája tehát elvileg biztosította a joganyag tömegének az általános elvek útján történő csökkentését és a jogi tartalom rendszerezését, aminek következtében lehetővé vált az addig szétszórt, elaprózódott és sokszor ellentmondásos teljes joganyag törvénykönyvben való megjelenítése.

[19] A természetjogi felfogás gyakorlatba való átültetéséhez azonban praktikus alapokra is szükség volt. Mivel ebben az időszakban az európai kontinens államaiban – az egyes területeken – fel kellett számolni a politikai szétagoltságot, meg kellett teremteni a sajátos szabályok alapján működtetett állami bürokratikus intézményrendszert, ezért a szabályozások olyan tömegére volt szükség, hogy azok áttekinthető összefogására és naprakész kezelésére a régi módszer már nem volt elégséges.^[86] E korszakban ugyanis a jogforrások rendkívül kaotikusnak mondhatók: a számuk óriásira növekedett, és ezek a jogforrások bonyolultak, ellentmondásosak és homályosak voltak.^[87] Számos területi és helyi törvény volt érvényben, még akkor is, amikor a római jog *in subsidio* (tartalékként) továbbra is érvényes volt.^[88] Ezért a kodifikációnak a joganyag pusztá rögzítését fel kellett váltania a jog lényeges átalakításával, és a kaotikus szabályozás helyett a jogot sajátos logikai rendszerben – elvek, általános és különös szabályok, és ezek kivételeinek rendezett formájában – kellett áttekinthetővé, előre láthatóvá, kiszámíthatóvá és mindenki számára érthetővé, illetve könnyen hozzáférhetővé tenni. Az újkor nagy kodifikációinak tudományos és politikai előfeltételei tehát valójában e korban váltak ténylegesen adottá. Ettől kezdődően a kontinentális európai jogfejlődést azok az ismétlődő, többnyire sikeres törekvések jellemezték, hogy a nagyobb jogterületeket, pl. a magánjogot vagy a büntetőjogot, de az egyes eljárásjogokat is a kodifikáció eszközével szabályozzák.^[89] Ettől az időtől fogva a jogrendre úgy tekintenek, mint az állam általi jogalkotás termékére, vagyis a kodifikálás következménye a jog pozitíválása, alkotottsága^[90] lett, ami elvezetett az európai jogi kultúra nacionalizálásához, továbbá a kontinentális, illetve az angolszász jogfejlődés jelentős eltéréséhez.

[20] A XVII. század végén és a XVIII. század elején az első kodifikációs mozgalmak a felvilágosult abszolutizmus keretei között indultak meg, mivel az átalakuláshoz olyan erős intézményre volt szükség, amely hajlandó és képes volt a jogát kodifikálni. A felvilágosult abszolutizmus tökéletes politikai környezetet biztosított, amelyben a kodifikáció helyet kaphatott.^[91] Az első kodifikációk tehát az abszolút államnak a természetjogra orientált jogtudománnyal és a jogalkotás elméletével való ötvözéséből születtek. Az állam célja a jogegyesítés volt, ami különösen fontossá vált az összetett államok, például a porosz és a Habsburg monarchia esetében, de a jogegyesítés korparancsának a polgári fejlődés következtében is feltétlenül eleget kellett tenni. Ez olyan gyakorlati kihívást jelentett, amely döntő mértékben járult hozzá a jog pozitíválásának, alkotottságának a szükségességéhez. A jogtudományi erőfeszítések a természetjogban gyökerező, ezért örökké „helyes” jogi szabályok felállítására irányultak, a jogalkotás elmélete pedig e jogi szabályok szisztematikus rendjére és pontos terminológiájára törekedett.^[92] Ebben a szellemi, politikai és jogi környezetben a kódexek az egész

európai kontinensen elterjedtek.^[93] „A rendszerteremtő, a jogot technológiájában átformáló és ezzel új minőséget létrehozó kodifikáció az európai kontinensen azért születhetett meg, mert a nemzeti jogegységesítés feladatát a polgári feltételekhez való adaptálás feladatával egységben, egy aktusban hajtotta végre.”^[94]

[21] A kodifikáció első hullámából három nagy természetjogi kódex emelhető ki: a porosz általános törvénykönyv („Allgemeines Landrecht” [ALR], 1794), a francia polgári törvénykönyv („Code civil”, 1804), és az osztrák általános polgári törvénykönyv („Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch” [ABGB], 1811).^[95] Bár nem világos, hogy a modern kori történelemben valójában melyik kodifikáció tekinthető az elsőnek, de általában egyetértés van abban, hogy a francia polgári törvénykönyv mindenképpen kodifikációnak – talán a legfontosabbnak – minősül.^[96] Bár időben megelőzte a porosz Allgemeines Landrecht, de ez a természetjog, elsősorban a magánjog késői abszolutista kodifikációja volt, amely még mindig a rendi állam sajátosságainak felelt meg, így nem tartalmazta minden polgár feltétlen egyenlőségét, struktúrája pedig a Justinianus-féle intézményrendszert követte,^[97] és jogi szempontból nagyszámú konkrét egyedi eseti szabályozást tartalmazott^[98] annak érdekében, hogy korlátozza a bírák döntési mozgásterét.^[99] Az ALR nem eredményezett valódi jogegységet sem, mert érvényben maradt a regionális jog, sőt egyes tartományok saját tartományi kódexeket is kaptak.^[100]

[22] A francia Code civil a klasszikus polgári átalakulás eredményeit tükrözi, amely a római jog tapasztalatait alkalmazta a korabeli viszonyokra. A kötöttségektől mentes polgári tulajdonviszonyok uralmán, a törvény előtti egyenlőség és az ún. szerződéses (rendelkezési) szabadság elvein nyugszik. Jellemzője, hogy átfogó és a laikusok számára is érthető szabályozást biztosított: jogdogmatikailag csiszolt, világos és egyszerű normákba foglalta az árutulajdonhoz tapadó jogi viszonyokat, a magántulajdon korlátozását csak „közszükség” esetén és előzetes kártalanítással ismerte el, valamint a polgári házasság átfogó jogi szabályozása is figyelemre méltónak nevezhető. Hatása világszerte jelentős, közvetett módon máig hatással van a modern jogi kodifikációkra.^[101]

[23] Az osztrák ABGB, Ausztria legfontosabb polgári jogi kodifikációja 1812-ben – már a Code civil után – lépett hatályba az Osztrák Császárság német örökös tartományaiban és ma is – természetesen számos módosítás következtében – hatályos, így a német típusú jogrendszer legrégebbi hatályos törvénykönyve. Megjegyzendő azonban, hogy eredetileg abszolutisztikus jogegységeteremtő hatású, egészében feudális jellegű kódex volt,^[102] ugyanakkor a kodifikációs technika és a jogi módszer kialakításában – hasonlóan a Code civilhez – egyedülállónak nevezhető, és a régió több államában a modern kodifikáció kiindulópontjaként szolgált.^[103]

[24] A kodifikáció második hullámaként a nemzeti jog által vezérelt kodifikáció – a nemzetállami törvénykönyvek megszületése – tekinthető, amelyek célja a nemzeti jogegyesítés volt.^[104] Németországban a kodifikáció gondolatát kezdetben a történeti jogi iskola^[105] programja vetette vissza,^[106] de a kodifikáció második hullámában újjáéledt, amely tudományosan a történeti jogi iskolára támaszkodott, és amelyet politikailag és gazdaságilag az a szükséglet határozott meg, hogy nemzeti szinten egységes, általános jog legyen, amely garantálja a jogbiztonságot.^[107]

[25] A XIX. század második felében kiteljesedő német birodalmi kodifikációs tevékenység legjelesebb terméke a német polgári törvénykönyv (BGB), amely hosszú előmunkálatok után 1833-ban készült el, de csak átdolgozott formájában kerülhetett a törvényhozás elé. A kódex nem születhetett volna meg a természetjog által támogatott szisztematikus jogtudomány nélkül, amely a BGB-t a XIX. századi pandektisztika betetőzésének tekinti, mivel precíz fogalomalkotás, a kazuisztikát háttérbe szorító jogdogmatikai kimunkáltság jellemzi.^[108] A BGB-nek kiemelkedő szimbolikus jelentősége is volt, mivel elősegítette az 1871-ben megalakult német birodalom politikai identitástudatának kialakulását.

[26] A német BGB mellett meg kell említeni még a svájci polgári törvénykönyvet („Zivilgesetzbuch” [ZGB], 1907/11) és a kötelmi jogi törvényt,^[109] amelyek jogtörténetileg nézve a német BGB-hez hasonlóan szintén pandektista kodifikációk.^[110]

[27] A XIX. és a XX. században e kiemelkedő kodifikációk mellett Európában számos más kódex is

született, amelyek gyakorlatilag az egész kontinenst lefedik. Ezekre erőteljesen hatottak a francia, a svájci, a német és az osztrák modellek.^[111] A XX. században a kodifikáció gondolata szinte az egész világon elterjedt. A kódexek pontos száma ma azért bizonytalan, mert mindig is tisztázatlan maradt a kérdés, hogy pontosan mi is minősül kodifikációnak. A legalacsonyabb becslések szerint a II. világháború óta több mint negyven törvénykönyv született.^[112]

[28] A kodifikáció gondolata történelmileg nem korlátozódik az európai kontinensre, jóllehet az angol és az amerikai jogot nem kodifikálták számottevő mértékben. Ellentétben a kontinentális Európában létrejött és kialakult nagy kodifikációs mozgalmakkal, az angolszász jogrendszerek elutasították a kodifikáció felé való elmozdulást, mert eltérő megközelítést alkalmaztak a jogrendszer folyamatos fejlődése és kreativitása biztosításának lényegi és alapvető problémájára.^[113] Míg a kontinentális jogrendszerek azt az elvet követték, hogy a jog folyamatos fejlesztését – módosítását és pontosítását – a jogalkotóra kell bízni, addig az angolszász jog ezt a bíróságok döntéseire bízta, vagyis a precedens doktrínáját vette alapul. A jogi szabályozásból felhalmozódó anyagok szaporodásának és nehézkes jellegének problémáját az angolszász jogban a kompiláció és a revízió eszközeivel oldják meg.^[114] Mind a kompiláció, mind pedig a revízió kizárólag a törvényekre vonatkozik, nem pedig a *common law*-ra. Például az angol jognak csak elszigetelt területein léteznek olyan kodifikációk, amelyek az összes létező rendelkezést – akár törvényi, akár *common law* – magukban foglalják, és amelyeknek a parlamenti törvénybe iktatás következtében kötelező ereje van.^[115] Az Amerikai Egyesült Államokban gyakrabban találkozni ilyen jellegű részleges kodifikációkkal, de még ott is a törvények nagy része a *common law* és a rendes törvényi rendelkezésekben szerepel, míg a kontinentális Európában szinte minden jog megtalálható a különálló jogágakat felölelő különféle kódexekben.

[29] Napjainkban a globalizáció következtében egyre erősödő gazdasági, politikai és kulturális összefonódások egyes szakterületeken felvetik a kodifikáció szükségességét, és az európai unió tagországaiból is a jogközelítés és jogegységesítés szempontjából adódóan, de túlnyomóan technikailag és ökonómiaiilag motivált és orientált kodifikációk keletkeznek.^[116] Ennek alapján megállapítható, hogy a kodifikációra vonatkozó erőteljes igény bizonyos jogterületeken ma is kimutatható. A kodifikáció ugyanis legtöbbször elősegíti az adott szabályozási terület joganyagának, és nem feltétlenül a jog egészének hozzáférhetőségét, átláthatóságát és érthetőségét, de nyilvánvaló, hogy egyáltalán nem jelent erre garanciát. Mind a klasszikus kodifikációs matéria esetében, mind új jogterületek első kodifikációs kísérleteinél rendszerint bebizonyosodik, hogy „a társadalmi valóság gyors változása és a mai politika légszomja a kodifikáció eszméjét szinte legyőzhetetlen nehézségek elé állítja.”^[117] A hosszú távú hatékony nagykodifikációk létrehozásának feltételei ma tehát egyértelműen rosszabbak, mint korábban. Ennek egyik oka a jog instrumentalizálódása,^[118] pontosabban a jog eszközjellegének félreértelmezése. A jogalkotás napjainkban nagyrészt válságkezeléssé vált, vagyis a rendkívül gyorsan változó gazdasági, politikai, társadalmi és nemzetközi feltételek következtében a jogalkotás is felgyorsult, és nem a hosszabb távra szóló, kiszámítható és stabil, hanem a napi történésekre lehető leghamarabb reagáló szabályozás iránti igény nőtt meg. Ezt erősíti az a politikusi felfogás is, amely a jogalkotást sokszor politikai aktivitásként értékeli, jóllehet sokkal inkább politikai pótcselekvésről van szó: minden probléma megoldására új törvényi szabályozást követelnek, mert ezzel egyfelől igazolható az azonnal reagáló politikusi tevékenység, másfelől sokszor ez egyezik meg a közvélemény elvárásával is.^[119] Ha azonban a direkt politikai akarat folyamatosan felülírja a jogi racionalitást,^[120] az nem kedvez az átgondolt és kiérlelt szabályozásnak,^[121] amelyek a kódexek esetében elengedhetetlenek.

[30] Tendenciájában szintén a kodifikáció ellen hat a jogalkotási eljárás feltételeinek alakulása, valamint a parlament és bizottságainak erőteljes részvétele a jogszabályi szövegek kidolgozásában, amely nem, vagy alig teszi lehetővé a kiérlelt, dogmatikailag megalapozott, logikusan felépülő, rendszerszerű kódexek létrehozatalát,^[122] pedig a kodifikációnak kiérlelt jogdogmatikán kell alapulnia, amely világos és egyértelmű jogi fogalmakat feltételez. A kodifikálásnál rendszerint elméleti és gyakorlati szakemberekből kodifikációs bizottságot hoznak létre,^[123] amely arra hivatott, hogy a kódex tervezetével kapcsolatos legfontosabb kérdéseket megvitassa és eldöntse. Ez a bizottság és az

érintett miniszteriális, illetve közigazgatási szervek készítik el a kodifikáció szövegtervezetét, amelyet a kódex szövegeként – mint (törvény)javaslatot – az elfogadása érdekében az illetékes jogalkotó szerv – általában a parlament – elé terjesztik, amely jogosult a döntés meghozatalára, és egyúttal biztosítja a kódex megfelelő demokratikus legitimitását is.^[124] Mivel a kódexek tervezetének elkészítése általában több évet, sőt évtizedet^[125] vehet igénybe, ezért rendszerint parlamenti ciklusokon átívelő folyamatról van szó, ami viszont ennek következtében a mindenkori parlamenti politikai többség összetételének – érdek- és értékelképzeléseinek, illetve az ebből adódó politikai akaratoknak – teszi kiszolgáltatottá. Ez azt eredményezi, hogy a politikai elképzelések változása, átalakulása, hangsúlyeltolódásai a kodifikálandó szövegben is lecsapódnak, és többszöri átgondolást és átdolgozást tesznek szükségessé. A hosszú ideig szakértők által megfogalmazott, kiérlelt és dogmatikailag csiszolt szövegeken olyan átalakítások történhetnek, amelyek a kódexek koherenciáját, konzisztenciáját és szisztematikáját törhetik meg, illetve más módon csorbíthatják.

[31] Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a jogrendszereknek csak bizonyos részei bizonyulnak kódex formájában kodifikálhatónak, mégpedig azok, amelyek szabályairól feltételezhető, hogy nem könnyen változtathatók, hanem csaknem állandók vagy legalábbis hosszabb távra hatóak. Ebből pedig az is következik, hogy azok a jogterületek, amelyek szabályanyagának a tartalma gyakran változik, kodifikálhatatlannak bizonyulnak.^[126] Emellett a kódexek alkalmazásához – éppen a szabályozandó viszonyok gyors változása következtében – szükség van számos más, általában speciális részletszabályozásokat tartalmazó törvényre, amelyek bár a kódexet tekintik alapjuknak, mintegy kerettörvénynek, mégis olyan előírásokat tartalmaznak, amelyek a kódex konkrét alkalmazása szempontjából nem nélkülözhetők. E megoldások pedig a kódex átfogó jellegét és szisztematikus teljességre törekvését ronthatják, vagy legalábbis megkérdőjelezhetik, így éppen az egyik előnyét, az adott tárgykörre vonatkozó – korábban szétszórt, több jogszabályban található rendelkezéseket – egyetlen egységes dokumentumba összefoglaló szabályozás lehetőségét csökkentik. Hasonlóan negatív hatása van a kodifikációra annak a ténynek, hogy a szorosan összefüggő és más jogterületektől elhatároló jellegű kódexalkotás a jogágak merev szabályainak fokozatos feloldódása, az egyes jogágak közti „átmeneti” vagy határterületek kialakulása, az egyre komplexebb és újszerű szabályozási megoldások iránti igény nem kedvez az átfogó és teljességre törekvő kodifikációknak. Az ún. komplex kódexek^[127] időtállóságának hiánya, az e törvényeket is érintő gyakori módosítás sokszor áttekinthetlenebb szabályozást eredményez, mint ha az adott tárgykört különböző jogszabályok rendeznék.

[32] A kodifikáció gyakorlati jelentősége abban a körülményben is megragadható, hogy ha meghatározott törvény kodifikációs karakterrel rendelkezik, akkor ennek bizonyos feltételek között jelentős befolyása van a jogalkalmazásra. A kódexnek ugyanis meg kell őriznie az általánosság és elvontság kellő szintjét,^[128] mivel nem lehet minden konfliktusszituációt előre látni és szabályozni, de ennek következtében a kódex is teret ad a joggyakorlat és a jogtudomány általi jogfejlesztésnek, így téve lehetővé a szinte korlátlan szisztematikus értelmezést. A sokéves ítélkezési gyakorlat és a doktrinális értelmezés általi feldolgozás eredményeként pedig a kodifikált szövegek jelentős mértékben eltávolodhatnak eredeti jelentésüktől, ami a kódexnek az egységes jogalkalmazásban betöltött szerepét mérsékeli.

[33] A kódexalkotás szempontjából nehézséget jelent az időtényező is: a kódexek szövegének kidolgozása és megvitatása, a szerkesztési szempontok meghatározása, a végleges törvénykönyv összeállítása és elfogadása legtöbbször hosszú időt, éveket, de akár évtizedeket vesz igénybe, így a szabályozandó viszonyok gyors változása következtében fennáll a kódex részbeni elavulásának veszélye, akár még a kihirdetése és hatályba léptetése előtt is, ami az időtállóságát eleve komoly kihívások elé állítja. Részben ezzel függ össze, hogy a kódexek esetében is gyakori a módosítás, amely egyfelől elbizonytalanítja a jogalkalmazást, másfelől a jogbiztonság ellen hat, mert a stabil szabályozást kérdőjelezi meg. Másrészt a szabályozandó viszonyok gyors, sokszor radikális változása következtében a kódexek nem léphetnek fel azzal a korábban hangoztatott, de tévesnek bizonyult igénnyel, hogy a bennük foglaltak örök időkre – vagy legalábbis hosszú időszakra – szólnak, és

változtathatatlan érvény tulajdonítható nekik.^[129]

[34] Ugyanakkor a politikai jogalkotó hektikus, sokszor nem kellően átgondolt tevékenysége, illetve a bírói és a doktrinális jogfejlesztés eshetőségessége miatt rendezetlenné és nehezen áttekinthetővé vált jogterületek kodifikációja sok esetben igényli az új kodifikációt, vagy a kodifikált jogterületek ismételt kodifikálását (rekodifikációt^[130]) akkor is, ha erre meglehetősen kicsi az esély.^[131] A rekodifikáció olyan folyamatra utal, amelyben a meglévő, korábban már kodifikált alapvető szabályokat újrafogalmazzák, és új kodifikált szerkezetbe írják át.^[132] Erre gyakran éppen az idő múlása miatt van szükség,^[133] mivel ennek következtében az alapvető szabályozás módosításának jogalkotási folyamata és a törvények természetéből adódó jogértelmezés idővel olyan kódexhez vezet, amely mellőzhetetlenné teszi az egyértelmű, pontos, világos szövegezést és az áttekinthető, logikus és ellentmondásmentes szisztematikát akkor is, ha ennek elérése sok szempontból meglehetősen nehéz.

3. A kodifikáció alapvető és jellegzetes összetevői

[35] Egyet kell érteni azzal a megállapítással, hogy „[a] kodifikációs jelenség történeti konkrétsága csupán csak egy általánosságban megragadható, körülírható és definiálható kodifikációfogalmat engedélyez.”^[134] Mégis, a modern kodifikáció főbb produktumaira – a francia, az osztrák, a német és a svájci kódexekre – való történelmi és összehasonlító hivatkozás alapján az európai kodifikáció főbb jellemzői a következő alapvető elemek kiemelésével és vizsgálatával határozhatók meg: a jogalkotó hatalom sajátosságával (3.1.); a teljességnek (3.2.) a kizárólagos (3.2.1.), a hézagmentes (3.2.2.) és az átfogó kódex (3.2.3.) értelmében való elemzésével; továbbá a rendszer (3.3.); a reform (3.4.); a nemzeti jogegységesítés (3.5.); valamint az egyszerűség (3.6.) áttekintésével.^[135] E vizsgálat alapján meghatározhatóvá válik a kodifikáció ún. ideáltípusa,^[136] de fontos figyelembe venni, hogy az ideáltípus hivatkozás soha nem helyettesítheti az egyes elemek jelentésének és a hozzávetőleg tényleges jelentőségének elemzését.^[137]

3.1. A jogalkotó hatalom sajátossága

[36] A modern kodifikáció feltételezi a törvényhozó hatalom^[138] létét és működését, vagyis azt – az alkotmányos demokráciákban rendszerint az alaptörvény által – felhatalmazott állami szervet, amelyet feljogosít az állami akarat egyoldalú elhatározásával történő kifejezésére. E felhatalmazás következtében ennek a szervnek jogában áll elfogadni a kodifikáció termékét jelentő kódexet, vagyis a valódi kodifikáció „erőteljes állami, politikai akaratot feltételez”.^[139] Ennyiben a kodifikáció története a jogalkotás története.^[140] A törvényhozó hatalom gyakorlása a kodifikációt egyértelműen modern kodifikációként, azaz a törvényhozási tevékenység legmagasabb fokaként,^[141] új és egységes jogalkotási aktusként határozza meg, amely az autoritását elsősorban ettől a hatalomtól nyeri. A pozitívizmus e formájának megjelenésével maga a kodifikáció válik jogforrássá, mert a törvénykönyvet a megalkotására felhatalmazott jogalkotó hozza létre.^[142] Ebből a szempontból megfogalmazva: kodifikálni annyit jelent, hogy adott jogszabályt a jogalkotó szerv aktusával formális, szisztematikusan felépített kódexbe foglalják.

3.2. A teljesség

[37] A kodifikáció a teljességre törekszik, vagyis az adott jogterület egészének lehetőleg hiánytalan, végleges, kizárólagos lefedésére olyan törvénykönyvvel, amelyből minden elképzelhető esetre megoldást lehet találni. Még adott kódex esetében is nyilvánvaló azonban, hogy a jogi szabályozás érvényesülése és a jogalkotás sajátosságai miatt a teljesség csak viszonylagos lehet: egyrészt a dinamikusan változó társadalmi viszonyok következtében, másrészt a jogalkotó sajátosan alakuló politikai érdek- és akarati törekvései miatt, harmadrészt pedig a bírói gyakorlat értelmező és jogfejlesztő szerepe folytán. A teljességnek több következménye is van, és különösen három

összefonódó részelemét indokolt megkülönböztetni,^[143] amelyek az értelmezésének egyes aspektusaira utalnak.

3.2.1. A kizárólagos jelleg

[38] A kodifikáció kizárólagos jellege más jogforrások kizárására irányul, és így arra törekszik, hogy minden más jogforrást elhagyva, illetve mellőzve, egyedül csak a kódex adjon választ minden jogi kérdésre. Már a porosz, a francia és az osztrák kódexben is voltak olyan rendelkezések, amelyek kifejezetten kizárták az egyéb forrásokat, különösen a *ius commune*-t, de a jogi szokásokat is.^[144] Ez ahhoz vezetett, hogy az ilyen kodifikációk forradalmasították a jogforrások alkalmazásának elméletét és gyakorlatát: a törvényi jog lett a központi jogforrás, a „törvényi jog” és a „jog” szinte szinonimákká váltak, ami a kódex szabályozási területén a törvénykönyv uralmát eredményezte.^[145] A kodifikáció azonban még a kodifikációs mozgalom csúcspontján sem jelentette az összes többi jogforrás abszolút kizárását, mivel a gyakorlatban az egyéb jogforrások formális jellegű kizárását hamar figyelmen kívül hagyták.^[146]

[39] A modern kodifikációkra jellemző tehát, hogy az adott szabályozási területen általában az egyéb jogforrások kizárására törekszik, de nem radikális és abszolút formában. Igyekszik a szabályozással kapcsolatos összes lényeges rendelkezést – legalábbis formális értelemben – felölelni, és így a kódexnek a jogrendszeren belüli kiemelkedő szerepét és elsődlegességét megcélolni, de kizárólagossága nem tekinthető teljesnek és kimerítőnek, már csak a kodifikáció hézagmentességére tekintettel sem.

3.2.2. A hézagmentesség

[40] A teljesség második részelemeként a kódex hézagmentességét indokolt vizsgálni.^[147] A kodifikáció háttere és motivációja a változatos és egyetemes jogi és történeti jelenségekből fakadó hiányosságok felszámolására törekvés. Gyakran állítják, hogy a kodifikációnak nem lehetnek hiányosságai, ezért a kódexben joghézag^[148] sem képzelhető el.^[149] Valójában a kodifikátorok soha nem hitték, hogy minden jövőbeli eset előre látható, és a kódexben ezekre konkrét szabályokat lehet adni.^[150] Tudták, hogy joghézagok nélkül nem létezhet kodifikáció, mert egyetlen kódex sem képes előre látni a tények minden lehetséges részletét, ezért a legjobb kódexben is szükségszerűen vannak hiányosságok, amelyeket a kódexet értelmező bírácoknak kell pótolniuk:^[151] engedelmessé kell válni a kódex rendelkezéseinek, de szükségük van bizonyos alkotóerőre is, hogy a törvénykönyv hiányosságait az igazságszolgáltatás során orvosolni tudják.^[152] Erre legtöbbször a kódex alapelveinek értelmezései adnak lehetőséget. A kodifikáció története során tehát felismerhetővé és elfogadottá vált, hogy a bírác minden esetben többet jelentenek, mint a kódex pusztá végrehajtói: ítélkező tevékenységükkel mellőzhetetlenül hozzájárulnak a kodifikáció hézagmentességének biztosításához.

3.2.3. Az átfogó jelleg

[41] A teljesség harmadik aspektusaként a kodifikáció átfogó jellegére, vagy másképpen megfogalmazva, általánosságára,^[153] széleskörű voltára szükséges utalni. A kodifikációtól elvárható, hogy normái ne csupán meghatározott kérdésekre adjanak megoldást, hanem a vonatkozó jogterület lehetőleg mindenre kiterjedő és egységes elvek és fogalmak alapján történő szabályozását végezzék el.^[154] E tevékenység az adott jogterületet érintő jogszabályok pontosabb megfogalmazására és rendszerezésére is utal a jogalkalmazási gyakorlat és a doktrinális értelmezés által már részletesen és behatóan taglalt témákban. A kodifikáció általában a jog széles területét lefedi, de nem teljesen világos, hogy mennyire széleskörűnek kell lennie ahhoz, hogy valamely jogszabályt kódexnek lehessen nevezni. Történelmileg a kodifikációk nem arra irányultak, hogy az összes törvényt egyetlen „mindent átfogó törvénykönyvbe” foglalják,^[155] ez a

szabályozandó életviszonyok összetettsége, változékonysága és a szabályozási módszerek sajátossága következtében nem is lehetséges. A kodifikációknak nem kell mindenre kiterjedniük, és az egyes területeken belül nem szükséges teljesen átfogónak lenniük, jóllehet a kodifikációk során az erre való törekvés egyértelműen kimutatható. Ez következik a kodifikáció céljából is: a szabályozási hiányosságok felszámolásából, a különböző jogforrásokban szétszóródó rendelkezések egységesítéséből és rendszerezéséből, a jogelvek^[156] heterogenitásának és ellentmondásainak, illetve az egyes jogi normák kollíziójának megszüntetéséből. Ezen túlmenően a kódex, mivel rendszerint az adott jogág lényeges normáit felöleli, mind tartalmi, mind formai szempontból meghatározó viszonyítási pontot jelent a további jogalkotás számára, ennyiben túlmutat önmagán.

3.3. A rendszerszerűség

[42] A kodifikáció rendszerszerűsége magának a törvénykönyvnek a sajátos felépítettségét és tagolását, a benne található normák logikus, bizonyos alapvető összefüggések alapján történő csoportosítását, mintegy ezek rendezett egészét jelöli.^[157] A kodifikációval szembeni alapvető követelmény a szisztematikus jelleg,^[158] és e törekvést áthatja a rendszerezés vágya, amely a jogi szabályozásban való eligazodás egyik fontos eleme is.^[159] A rendszerszerűség előnye ugyanis az, hogy a jogi rendelkezésekhez való hozzáférés – az áttekinthetőség és érthetőség értelmében – mind a jogalkalmazók, mind a címzettek számára így sokkal könnyebbé válik. Ennyiben a kodifikáció hozzájárul a jogbiztonság – mint a jogállam alkotmányi értékének – növeléséhez. Nem pusztán a jogi normák mennyiségi összefoglalásáról van tehát szó, hanem e koherens részhalmazon belüli határozott strukturálásáról, rendszerszerű felépítéséről, ami a kodifikációt a jogi normák kidolgozásának csúcspontjává teszi.^[160]

[43] Ma a jogtudomány általában megkülönbözteti a „külső” rendszert a „belső” rendszertől.^[161] A kódexnek – amennyiben meg akar felelni a funkcionalitás és effektivitás követelményének – sajátos rendszert kell követnie. Ennek célja a jogi szabályok és elvek világosan strukturált és következetes egészének bemutatása, elősegítve a jog belső koherenciáját, és fogalmi keretet biztosít a további doktrinális, bírói vagy jogalkotás általi jogfejlesztéshez. A szabályozási tárgyak terjedelme és a szabályozás általánossága megköveteli, hogy a jogalkotónak a szabályozásra vonatkozó akaratát nyelvi formában jelenítsék meg. E követelmény teljesítése feltételezi, hogy a szabályozási materiát meghatározott kritériumok alapján rendezzék és rendszerbe foglalják.^[162] A szisztematika arra törekszik, hogy a jogalkotó szándéka az elfogadott normaszövegben a lehető legpontosabban fejeződjön ki. A kodifikált jog esetében a külső (formai) szisztematika a törvénykönyv átlátható szerkezetét, tagolását és felépítését jelenti, vagyis azt, ahogyan a kódexben megkísérlik strukturálni és rendezni a joganyagot: milyen felépítést kövessen, milyen legyen a tagolása, az egyes szerkezeti egységek aránya, a normák elrendezése.^[163] Ez a rendszerezés a jogalkalmazás és a jogalkotás folyamatában leginkább tájékozódásra, áttekintésre hasznos, sőt segíti a jogértelmezést is. A külső rendszer mellett kimutatható a kódexek belső (tartalmi) szisztematikája is, amely alatt a szabályozás koherenciája, a logikus tartalmi elrendezettség értendő, és a szabályozás szövegezésének olyan sajátosságaival jellemezhető, mint az általános érthetőség, a tartalmilag egyértelmű jelentés, a normavilágosság, a precizitás és a logikai megalapozottság (pl. ellentmondásmentesség). Mindkét aspektusnak minden kódex esetében egyszerre kell fennállnia, és ezek nem teljesen függetlenek egymástól, hanem kölcsönösen összefonódnak, ami a legfontosabb, mert a kódex külső rendszere tükrözheti a belső rendszert és a jog belső teleológiáját.^[164] Történelmileg a kodifikációnak vannak erős és gyenge formái a külső és a belső szisztematika szempontjából.^[165] A rendszerezés pontos mértéke azonban, hogy valamely törvényhozási aktust kodifikációnak lehessen nevezni, aligha állapítható meg.

3.4. A reformjelleg

[44] A kodifikációkra általában úgy tekintenek, mint olyan nagy reformművekre, amelyek az adott szabályozási tárgy egészét megújítják,^[166] és egyetlen szövegben egyesítik a korszerűsített hagyományos rendelkezéseket, ha az adott területre korábban már volt szabályozás, és a szándékolt új rendelkezéseket. Egyes definíciók a kodifikáció szükséges elemének tekintik a lényegi reformot, míg mások szerint a kodifikáció formai reformot jelent. A kodifikáció története azonban azt mutatja, hogy a formai változás és a tartalom változása mindig kombinációban volt jelen,^[167] vagyis a kodifikáció mindig formai és tartalmi innovációt foglal magában. Lehetséges, hogy a jogalkotó szemszögéből nézve csak formai változások történnek, de valójában nem így van. Még ha a jogalkotó pusztán a hatályos törvénynek csak a módosítására törekszik is, óhatatlanul megváltoztatja érdemben a törvényt. Az a tény ugyanis, hogy a törvényt módosítják, nemcsak formai, hanem óhatatlanul tartalmi változást is jelent. Ettől eltekintve a kodifikációs aktus nem definiálható konkrétan magas vagy alacsony fokú reformként, mivel a történelmi példák azt mutatják, hogy a reform meglehetősen széles skálán mozog.^[168]

3.5. A nemzeti jogegységesítés

[45] A kodifikáció gyakran a jogi és a politikai egység elérését szolgálta adott, korábban heterogén jogforrású területeken, ezért a nemzeti jogegységesítés egyik legfontosabb eszközének tekintik. Ez különösen a XIX. századra volt igaz, amikor a kodifikáció összekapcsolódott a modern nemzetállamok kialakulásával és politikai hatalom centralizációjával. Az erős központi hatalom által megalkotott kódexek nemcsak a jogi okokból történő egyesülés technikai célját hivatottak szolgálni, hanem a politikai identitástudat kialakítását, valamint a nemzeti egység és presztízs szimbólumaként is szolgáltak.^[169] A XIX. században felébredő nemzeti öntudat azonban nem az egyetlen lehetséges politikai keret, amelyben a kodifikáció virágzik: valójában a kodifikáció gyökeresen eltérő feltételek mellett érvényesült, beleértve a XVIII. század felvilágosult abszolutizmusát (Poroszország), a XIX. század nacionalista liberalizmusát (Németország) és a XX. század szocialista (Szovjetunió) vagy demokratikus pluralista társadalmait (Hollandia). Ezért hiba lenne a kodifikációt politikailag, szellemileg és filozófiailag is csak egyetlen feltételrendszerre korlátozni.^[170] A kodifikáció azonban nem feltétlenül csak egyetlen politikai eszmét támogat, és nem is kizárólag a nemzetállam eszméjéhez kötődik. A tág értelemben vett kodifikációs jelenség ugyanis végigkísérte az emberi történelmet, és adott történelmi átalakulások tapasztalatainak, eredményeinek összegzésére szolgált.^[171] Gyakran egyesítette a különböző, már meglévő jogforrásokat, és ezzel a politikai egységet is elősegítette.

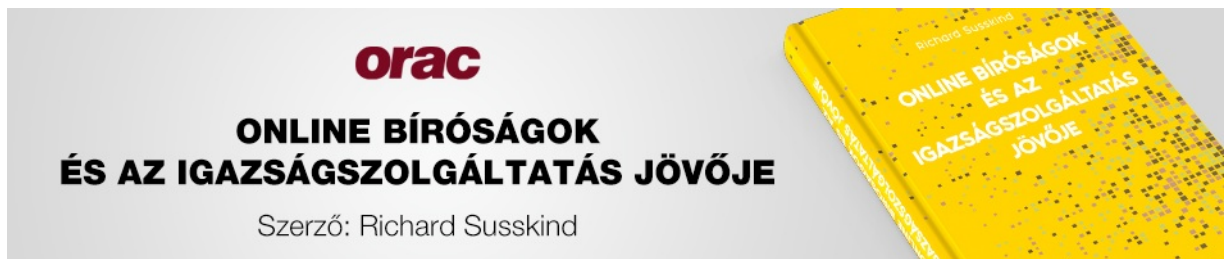
3.6. Az egyszerűség

[46] Végül a kodifikáció legtöbb definíciójában megtalálható az egyszerűség gondolata, amely a jog és a jogalkotás hosszú múltjára tekint vissza.^[172] A kodifikáció mindig az egyszerűsítés eszménye felé hajlik, legyen szó az ősi szokásjog vagy az újabb szövegek egyszerűsítéséről, vagyis az egyszerűsítés azt jelenti, hogy könnyebben érthetővé teszik a kódex szövegét, megszüntetik az ellentmondásokat, az elavult kifejezéseket, az ismétléseket, amelyek esetleg a korábbi, a kódexet megelőző különböző jogforrásokban szerepeltek. Az egyszerűség eszménye – a világosság és a tömörség mellett – mindenekelőtt azt a célt szolgálja, hogy a jogot mindenki számára hozzáférhetővé és érthetővé tegye.^[173] A világosság az egyértelmű fogalomhasználattal és a mindenki számára érthető megfogalmazással valósítható meg, vagyis az interpretációt igénylő és ellentmondásos szövegek kerülendők. A tömörség a normák számának az általános fogalmak és kifejezések használatával történő csökkentésével, továbbá a szövegük rövidegével és lényegre törő jellegével, valamint a kazuisztikusság elkerülésével érhető el. Az egyszerűség nemcsak a törvényalkotás technikai voltára vonatkozik, hanem fontos politikai kérdést is felvet: kinek szól a kodifikáció, mindenkinek, vagy elsősorban csak a jogi szakembereknek. Az egyszerűsítésre való törekvés mindig is a jó jog célja volt, de a felvilágosult abszolutizmusban ezt a gondolatot a jogalkotási gyakorlatban intenzíven támogatták.^[174] Már a kodifikáció első hulláma során azonban

számosan felismerték, hogy az egyszerűség nem abszolút cél: az egyszerűség ütközik a kodifikáció másik, a teljességre törekvésének elemével. A kodifikáció, még ha a jog egyszerűsítését is célozza, önmagában összetett folyamat, és bár az egyszerűség a mindenki számára érthető törvény értelmében kívánatos tulajdonság lehet, de nem feltétlenül meghatározó eleme a kodifikációnak.^[175] A kódexeknek az a törekvése, hogy mindenki számára lehetővé tegye a jogai és kötelezettségei megismerését és megértését, világos, érthető, és egyszerű megfogalmazással teljesíthető.^[176] Ugyanakkor a jogi szabályozásnak logikusnak és ellentmondásmentesnek kell lenniük, ami gyakran csak bonyolult megfogalmazással teljesíthető. A polgárok viszont ezekben az esetekben aligha értik az egyes kódexek meglehetősen bonyolult, sokszor jogi szakkifejezésekkel teletűzdelt, sajátos technikájú nyelvezettel megfogalmazott normaszövegét. Ezért az egyszerűsége törekvés csak akkor indokolt, ha a bonyolult nyelvi megfogalmazásokat – az egyértelműség és a bizonyosság elvesztése nélkül – egyszerű megfogalmazások helyettesíthetik.

4. Összegzés

[47] A kodifikáció – amely gyakran szolgált mind a jogi, mind a politikai egységesítés előmozdítására – az elmúlt évezredekben többször és számottevő módon változott, erősebb és gyengébb formáinak sokasága létezett és található meg ma is. A történelmi kódexek nem dolgoztak ki olyan kodifikációs koncepciót, amely pontos határvonalat húzna a kodifikációnak minősülő és az ennek nem minősülő megoldások között. Története, sajátosságai, főbb jellemzői és lényegi elemei alapján rögzíthető, hogy a kodifikáció ma a törvényhozó hatalom olyan aktusának minősül, amelynek középpontjában valamely törvénykönyv megalkotása áll, és amely rendszerint mind anyagi, mind formai szempontból a vonatkozó joganyag megújítását jelenti, valamint abban az értelemben teljesnek tekinthető, hogy az általa lefedett jogterületen a jog elsődleges forrása. E kódex célja a jogi szabályok és elvek világosan strukturált és következetes egészének bemutatása (külső szisztematika), előmozdítva a jog belső koherenciáját (belső szisztematika), és fogalmi keretet biztosít további doktrinális, bírósági vagy jogalkotási eljárások jogfejlesztéséhez.^[177] Ennek alapja az, hogy ugyan a jogalkalmazás szigorúan a kódexhez kötött, de az alkalmazás és az értelmezés során lehetőség van a hiányosságok pótlására és a jog fejlesztésére.

5. JEGYZETEK

[1] A törvény- vagy jogszabályszerkesztés értelmében a kodifikátor azt a személyt jelöli, aki a jogszabály-tervezetek tényleges kidolgozását végzi, vagyis akinek tevékenysége – a kodifikáció, mint jogszabályszerkesztés – folytán a megrendelői/jogalkotói akarat – a jogalkotás-technika módszereinek alkalmazásával – szöveges formát ölt.

[2] A jogtudományban a kódex törvénygyűjteményt, törvénykönyvet jelent.

[3] Ez a *common law* rendszerekben jellemző folyamat. Gunther A. WEISS: „The Enchantment of Codification in the Common-Law World” *Yale Journal of International Law* 2000, 435–532.; Leslie George SCARMAN: „Codification and Judge-Made Law: A Problem of Coexistence” *Indiana Law Journal* 1967, 355–368.

[4] A *caudex* tuskót, kivágott fát jelent, amely eredetileg egy kis fatábla, majd viasztábla formájában az írás hordozóját jelöli, mivel régen viaszos fára írtak. A kódex kifejezés tehát a több táblából álló komplexumot jelzi, amely kibővítve hamarosan a médiumban foglalt írásos üzenetet fogja jelölni. Az elsődleges jelentés ezért kezdetben egy szöveg hordozójára utal. Az írott szó megszületése egy korábban szájhagyomány által hordozott emlék támaszaként kétségtelenül kedvezett a kódex mint írott törvény fordításaként való megjelenésének. Yves CARTUYVELS: „L'idéal de la codification. Étapes et développements avant le 19e siècle” *Revue interdisciplinaire d'études juridiques* 1993/2, 85. A kódex később könyvet jelentett, aztán ezt leszűkítve pedig törvénykönyvet. Christian STARCK: „Kodifikation” in *Staatslexikon8 online*, Version 08.06.2022, 09:10 Uhr, (abgerufen: 16.07.2022). „»Törvénykönyv« jelentésében a »kódex« szó a XIII. században már kialakulhatott ugyan a nyugati nyelvterületeken, Franciaországban például 1220 táján.” VARGA Csaba: *A kodifikáció mint társadalmi-történelmi jelenség*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979, 14. „A magyar nyelvben mind a kódex szónak, mind magyar változatának első előfordulása a XVI. század közepére datálható.” Uo. 3. lj.

[5] WEISS (3. j.) 448. A „kodifikálni” igét Jeremy Bentham (1748–1832) angol filozófus, jogtudós és társadalomreformer alkotta meg egy jogi kódex elkészítésének folyamatára utalva, jóllehet élete során saját kodifikációs erőfeszítései teljesen sikertelenek voltak. Maga a kifejezés először 1815 júniusában jelent meg, amikor Bentham levelet írt I. Sándor cárnak, amelyben megkülönböztette a „kodifikációt” a normál „törvényalkotás”-tól. Érdekes módon tehát a porosz (1794), a francia (1804), és az osztrák (1811) kódex már a „kodifikáció” szó megjelenése előtt is létezett. WEISS (3. j.) 448. A kodifikáció azonban nem minősül szakkifejezésnek az angol jogban. Bentham nem olyan kódexeken elmélkedett, amelyek a jog különböző ágait szabályozzák, és esetleg együtt léteznek a *common law*-val, hanem egyetlen univerzális törvénykönyvön, amely legyen teljes, önálló, és csak jogalkotási rendelkezéssel – más formában nem – fejleszthető, kiegészíthető vagy módosítható. SCARMAN (3. j.) 357.

[6] A kódex – mint törvénykönyv vagy jogszabálygyűjtemény – úgy definiálható, mint valamely életviszony, problémakör, jogi szabályozási terület szabályanyagának rendezett összessége, mint időrendi vagy szisztematikus sorrend szerint osztályozott jogi szövegek halmaza, amely vagy egy ország vagy egy társadalom jogának összességére vagy egy adott tárgyra vonatkozik. Ezen az általános meghatározáson belül a kódexek között különbség tehető. Egyes kódexek csak összeállítások, amelyek lehetnek nyilvános vagy privát eredetűek. „Az ősi mezopotámiai és kínai joggyűjteményektől a skandináv országok általános törvénykönyveig (XVII–XVIII. század) gyakran a jognak csaknem teljes foglatát képezte. A korai abszolutisztikus francia jogrendezési kísérletektől máig ívelően viszont inkább egy-egy jogágon belüli viszonylag önálló terület szabályanyagának a hordozója. Régen szokásfeljegyző vagy kompilációs gyűjteményként, avagy javaslatként magánmunka is lehetett; ennek jegyeit őrzik pl. az USA belső jogegységesítésére és a precedensjog kodifikálására (kodifikáció) hivatott Restatement of the Law ajánlásszerű ún. mintakódexei.” LAMM Vanda (főszerk.): *Jogi lexikon*, Budapest, Complex, 2009, 391.

[7] „A kodifikációs folyamatok tulajdonképpeni célja, létértelme, lényegisége természetesen a kódexben testesül meg, benne csúcsozódik ki. Mégis megengedhetetlen leegyszerűsítés lenne a kodifikáció jelenség- és probléma-komplexumának egészét a kódex csupasz objektivációs formájára redukálni. Az a cél, létértelem, lényegiség ugyanis, amit a kódexben feltárhatunk, a kódex instrumentumától csupán közvetített, de nem a kódexért önmagáért való.” VARGA (4. j.) 15.

[8] A kodifikáció eszméjének jelentőségéről, történeti fejlődéséről, földrajzi elterjedéséről, fogalmának lehetséges meghatározásáról lásd VARGA (4. j.)

[9] Weiss szerint „[a] kodifikációt például úgy definiálják, mint »olyan törvénykönyvet, amely nemcsak ellentmondás nélkül szabályozza, hanem kizárólag és teljes mértékben a jog egészét vagy legalább annak egy átfogó részét« vagy »olyan szabályozást, amelyet tartósnak, átfogónak és befejezőnek szántak, és ez nem hagy teret a jog alakítására«. De egyszerűen úgy is jellemezhető, mint »szisztematikus és átfogóan lefektetett joganyag«, vagy úgy, hogy »adott joghatóság vagy a jog egy

különálló ága jogának egy rendezett kódexbe való összeállítási, elrendezési és rendszerezési folyamata.« Végül néha még bizonyos nem jogalkotási vagy magánjogi aktusok, például szerződések is kodifikációnak minősülnek. Áttekintve a sok országot és jogrendszert (Ausztria, Svájc, Franciaország, Belgium, Németország, Olaszország, Hollandia, Oroszország és a common law rendszerek) felölelő szakirodalmat, valamint a kodifikáció sajátos jelentését az európai jogban és az elmúlt évtizedek nemzetközi jogában, nyilvánvaló, hogy lehetetlen egyetlen egységes kodifikációs fogalmat találni. A sok definíció és magyarázat közül nincs két teljesen egyforma. A kodifikáció fogalma egyszerre tisztázatlan és poliszém.” WEISS (3. j.) 451.

[10] „A társadalmi-gazdasági berendezkedés eltérő jellegétől és jogi igényeitől függően részben hasonló, ám részben eltérő kodifikációs szükségleteket fogalmaztak meg az eltérő korokban. VARGA Csaba: „Kodifikáció” in SZABÓ Imre (szerk.): *Állam- és Jogtudományi Enciklopédia*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 824.

[11] WEISS (3. j.) 451.

[12] VARGA (4. j.) 299.

[13] VARGA (10. j.) 821.

[14] Sophie LAMOUROUX: „La codification ou la démocratisation du droit” *Dans Revue française de droit constitutionnel* 2001, 802.

[15] Ezek a régi „kódexek” tehát általában pusztán szövegösszeállítások voltak, ahol sokféle jogforrás keveredett: jogalkotási eredetű rendelkezések, bírói jogi, illetve szokásjogi megoldások, de akár jogtudósi magyarázatok is.

[16] Vö. VERESS Emőd: *Fejezetek a magyar magánjogi kodifikáció történetéből*, Kolozsvár, Forum Iuris, 2022, 13.

[17] VERESS (16. j.) 13.

[18] A kifejezés a latin *compilatio (cum pilare* – szálanként összeszed, gyűjt, más művekből összeállít) szóból származik, amelynek jelentése ollózás, összeállítás abban az értelemben, hogy nem önálló, hanem idegen irodalom felhasználásával készült műről van szó. A kompilációk tehát olyan jogszabálygyűjtemények, „amelyek nem egyetlen jogágot szabályoztak és általában nem rendelkeztek immanens logikai rendszerrel.” POMOGYI László: *Magyar alkotmány- és jogtörténeti kézikönyv*, Budapest, Mérték, 2008, 1135. A kompiláció a hatályos joganyag hivatalos megállapításának és rendezésének olyan módja, amely időrendben, jogforrásonként, esetleg témánként csoportosítva, kéziratos vagy nyomtatott gyűjteményként, avagy legújabbban elektronikus adathordozón tárolt információhalmazként jelenik meg. Más megfogalmazásban a kompiláció a joganyagban a hatályon kívül helyezett rendelkezések, szövegrészek elhagyásával, illetve a módosítások átvezetésével, és a jogforrási forma, illetve a kibocsátás éve alapján rendezett formában való közzététele.

[19] *Desuetudo* (ún. elszokás) áll fenn akkor, ha a jogszabályt a gyakorlatban tartósan és általában nem követik, vagyis ha a jogszabály a célzott életviszonyokra ténylegesen már nem gyakorol hatást. A jogszabály nem követése azonban nem szünteti meg a jogszabály hatályát, mivel csak arról van szó, hogy a jogszabályt nem tartják be, illetve nem hajtják végre.

[20] A revízió (felülvizsgálat vagy konszolidáció) meghatározott joganyag felülvizsgálatát, átszerkesztését és ennek során bizonyos tételek esetleges elhagyását, sőt a szöveg kevésbé jelentős módosítását is jelenti, vagyis több a joganyag pusztán rendszerezésénél. Ezért ilyen eljárásra ma már csak megfelelő felhatalmazás alapján kerülhet sor. SZILÁGYI Péter: *Jogi alaptan*, Budapest, Eötvös, 2011, 316–317. A revízió – amely egyben tárgy szerint rendezett alapjogszabály-gyűjtemény is – az érintett jogalkotói hatáskörrel rendelkező szervek szándékosan és hitelesen teszik közzé, és ezért az alapjogszabály eredeti szövegétől való eltérések tekintetében a kötelező érvényű változatot képviseli. Ehhez az eszközhöz rendszerint átmeneti társadalmi-politikai viszonyok idején nyúlnak, amikor a hatályos joganyag egyértelmű megállapítása is problematikus.

[21] Ilyen pl. a „Svéd Királyság törvénye” (*Sveriges rikes lag*), egy évente magánkiadásban megjelenő (kék színű, háromkilós) svéd törvénykönyv, amely olyan válogatott törvényeket és egyéb rendeleteket tartalmaz, amelyek általános érdeklődésre tarthatnak számot. A hagyomány szerint a felelős szerkesztő általában egy nyugdíjas bíró, aki egyben a Legfelső Bíróság elnöke is volt. Jelenlegi formájában a „Svéd Királyság törvényé”-t 1861 óta adják ki. Noha ez magángyűjteménynek tekinthető, mégis egyfajta félhivatalos státuszt kapott, mert hosszú éveken át folyamatosan került kiadásra és teljesen domináns törvénykönyvvé vált. Ezért gyakran erre a jogi szöveggyűjteményre hivatkoznak a „törvénykönyv” kifejezés mindennapi használatában. A „Svéd Királyság törvénye” című könyvben azonban az összes alkalmazandó jognak csak egy része található meg. Ezért e „kódex” nem tekinthető teljes körű, lezárt és kimerítő szabályozásnak, de a tág értelemben felfogott kodifikáció sajátos termékének minősül.

[22] Az inkorporálás (beillesztés, felvétel) – mint a hatályos joganyag rendezésének eszköze – az az eljárás, amellyel valamely jogszabály időközben bekövetkezett egyes részeinek módosítását vagy kiegészítését az eredeti szerkezet és belső tagolás (számozás) megőrzésével beiktatják, beillesztik az eredeti jogszabályi szövegbe. Az inkorporálás tehát az eredeti jogszabály és a módosító jogszabályok egységes jogszabályba foglalása, amely nem érinti az eredeti jogszabály szerkezetét vagy szakaszainak sorrendjét. (A megfelelő helyre ugyanis új szakaszt iktatnak be, amelyet alszámmal jelölnek, pl. a 70. és a 71. §-ok közé a 70/A. § kerül.) Így az inkorporálás lehetőséget ad arra, hogy valamely jogszabály hatályos szövege mindenkor egyértelműen és könnyen hozzáférhető legyen. Ugyanakkor az inkorporálás nem érinti az eredeti jogforrások (alaptételezések és későbbi módosító, kiegészítő aktusok) kizárólagos jogi érvényességét. LAMM (6. j.) 317.

[23] Az egységes szerkezetbe foglalás az a módszer, amely az alapjogszabályt és a végrehajtására vonatkozó jogszabály(oka)t olyan módon foglalja egységbe, hogy az alapjogszabály egyes szakaszait, bekezdéseit közvetlenül követik a végrehajtási jogszabályoknak rájuk vonatkozó szakaszai, bekezdései, méghozzá többszintű végrehajtás esetén a jogforrási hierarchiának megfelelő sorrendben (hierarchikus koordinálás). A különböző szintű jogszabályokat rendszerint eltérő nyomdai szedéssel is megkülönböztetik. Ez a rendezési mód világossá teszi, hogy valamely törvény adott szakaszához kapcsolódik-e végrehajtási rendelkezés.

[24] A hivatalos jogszabálygyűjteményeknek többféle változatuk lehet. Elképzelhető, hogy az adott évben megjelent jogszabályok hatályos szövegét tartalmazzák, mégpedig akár kihirdetésük időrendje szerint, vagy jogforrási formák szerint időrendben rendezve, illetve az évközi módosításokat is figyelembe véve.

[25] Carolina CERDA-GUZMAN: „La codification à droit constant, un oxymore?” in Frédérique RUEDA – Jacqueline POUSSON-PETIT: *Qu'en est-il de la simplification du droit?* Toulouse, Presses de l'Université Toulouse 1 Capitole, 2010, 67.

[26] E kodifikáció keretein belül ezért csak formai módosítások engedélyezettek. Az engedélyezett néhány módosításnak a szöveg általános megértésének javítására kell korlátozódnia, például a szókincs korszerűsítésével vagy az archaikus kifejezések és fogalmak eltávolításával, különösen a holt nyelvek, például a latin használatának megszüntetésével. Vö. CERDA-GUZMAN (25. j.) 8. msz.

[27] Kodifikációról rendszerint „csak ott beszélünk, ahol a jogalkotás nem jelenti többé a történetileg kifejlődött jogszabályok összegyűjtését, hanem öntudatos, a szükségleteket és eszközöket szabadon mérlegelő célszerűségi belátás eredménye.” SZLADITS Károly: „Codificatio” in MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon*, Budapest, Pallas, 1899, 547. Megjegyzendő azonban, hogy a kódex ebben az értelemben pusztán olyan törvény, amely csak nagyobb terjedelme, átfogó jellege és sajátos szerkesztése, illetve kiemelkedő fontossága miatt különbözik más törvényektől, de egyébként nem áll más törvények fölött, hanem velük azonos jogforrási szinten helyezkedik el. Ugyanakkor „az adott jogág vagy jogterület egyéb jogszabályai a kódexnek alá vannak rendelve – még azonos jogforrási szint esetén is. A kódex tehát nem (vagy nemcsak) hierarchikusan, formailag, hanem tartalmilag fölérendelt az egyéb jogszabályoknak.” SZILÁGYI (20. j.) 313.

[28] Ugyanakkor „[a] kodifikáció nem lehet »a jogot teljes terjedelmében átfogó«, általános vagy teljes kódex, ilyen megalkotása utópia. Kísérletek történtek ilyen jellegű, teljes kódex megalkotására [...] de sem a joganyag mennyisége, sem a jogágak közötti koncepcionális eltérések nem indokolják óriáskódexek megalkotását.” VERESS (16. j.) 24.

[29] SZILÁGYI (20. j.) 315.

[30] LAMM (6. j.) 391.

[31] LAMM (6. j.) 391.

[32] „A kodifikáció akkor valósul meg, amikor a jogbiztonság iránti társadalmi igény a törvénykönyv megalkotását célzó erős politikai akarattal találkozik. A jogbiztonság iránti társadalmi igényt a jogforrások krízise váltja ki: mint a jog megismerhetőségét korlátozó szétaprózottság, a szóbeli vagy szokásjogi források rögzítésének igénye, az ellentmondó és pontatlan szövegezésű normák, a jogalkotási infláció, vagy akár a túlszabályozás okozta nehézségek.” VERESS (15. j.) 21.

[33] VARGA (4. j.) 301.

[34] Klaus F. RÖHL: *Allgemeine Rechtslehre*, Köln–Berlin–Bonn–München, Carl Heymanns Verlag, 1994, 578. A konzervatív vagy forradalmi karakter értelmezhető úgy is, hogy a kodifikáció történhet a fennálló viszonyok konzerválása, fenntartása érdekében, illetve jelentős társadalmi-politikai változásokhoz kapcsolódóan a korábbi jogrendszer lecserélése érdekében.

[35] RÖHL (34. j.) 578. Erre példát a felvilágosodáskori nagy kodifikációk kínálnak. Lásd a 2.4. pontot.

[36] Erre példa a Szovjetunió kezdeti idején keletkező törvénykönyvek. A napóleoni kódexek annyiban voltak forradalmiak, amennyiben ezek minden polgárnak a törvény előtti egyenlőségének új eszméjére irányultak. Egyébként azonban az addig már érvényes szokásjogból sokat átvettek. RÖHL (34. j.) 578.

[37] A „kodifikáció a centralizált állami jogalakítás és joguralás hatékony és adekvát eszközét teremtette meg, támogatva ezzel a politikai uralom elmélyítését.” VARGA (4. j.) 315.

[38] Vö. VERESS (16. j.) 22–23.

[39] Varga Csaba megjegyzi, hogy „a kodifikációs jelenségek történeti egymásutániségéből nem olvasható ki lineáris fejlődés. Nem csupán azért, mert maguk a kodifikációs produktumok ily fejlődést nem mutatnak. Eredendően azért, mert az e produktumokat szülő kodifikációs szükségletek-problémafelvetések esetenként változóak, minden linearitáson kívül állnak.” VARGA (4. j.) 246.

[40] VARGA (4. j.)19.; VARGA (10. j.) 821.

[41] CARTUYVELS (4. j.) 85. Varga szerint talán a legkorábbi törvényi emlék Urukagina „reformjai”. VARGA (4. j.) 21.

[42] Ur-Nammu kódex Kr.e. 2100-ig nyúlik vissza.

[43] A Hammurapi „kódexet” – amelyet a Babilón Birodalom megalapítójának tartott személynek tulajdonítanak – 1901-ben fedezték fel annak a sztélének a frissítése során, amelyen e „kódex” különböző cikkelyei szerepelnek, és amely ma a Louvre-ban látható. Ez a kódex Kr.e. 1750 körüli időkből származik.

[44] Feltehetően már Hammurapi vagy Ur-Nammu előtt is készültek szokásösszeállítások, akár szóban is. Ahogy az emberi közösség egyes tagjai felelősek voltak a rokoni kapcsolatok megőrzéséért, ugyanúgy bizonyos férfiak feladata volt a szokások vagy bírói határozatok emlékezetben tartása. Szinte a szóban forgó csoport joggyakorlatáról lehetne beszélni. Jacques VIGUIER: *La codification constitue-t-elle une simplification du droit?* in RUEDA–POUSSON–PETIT (25. j.) 25. msz.

[45] „Számos esetben nem ismerjük e jog rögzítésének, kódexformára emlékeztető kifejezésének társadalmi feltételeit, időpontját, törvényhozási természetét; e kifejezések előzményei, ideologikus

felfogásai, s a konkrét közegét képező jogrendszer és joggyakorlat jellemzői gyakran szintén ismeretlenek; sőt olykor maga a fennmaradt vagy rekonstruált szöveg hitelessége is vitatott.” VARGA (4. j.) 19. Nyilvánvalóan nehéz kodifikációról beszélni anélkül, hogy ne említenék a különböző vallások szent szövegeit, amelyek a mitikus történetekhez kapcsolódó elemeken kívül a családra, a házasságra, a tulajdonra, az öröklésre vonatkozó szabályokat is megerősítenek. VIGUIER (44. j.) 26. msz.

[46] „A Hammurapi kódex nem specializálódott, az élet számos területét érinti, különösen a családot és a mezőgazdaságot, amelyek az akkori emberek sajátos problémáinak nagy részét jelentették. Ez a kódex olyan szokások, esetleg bírósági határozatok gyűjteménye, amelyek bármely emberi közösségben alapvető témákkal kapcsolatosak, mint például a családjog vagy az egyének helye a hierarchiában (szabad ember, rabszolga).” VIGUIER (44. j.) 16. msz.

[47] „A kodifikáció e korai előfordulásaiban is olyan eszköz, mely a jog alkotására és írottként objektiválására egyaránt szolgál. Az írottként objektiválás nem csak rögzíti, de bárki számára megismerhetővé teszi a jogot.” VARGA (10. j.) 821.

[48] VARGA (4. j.) 20.

[49] Keletkezésekor fa-, majd utóbb bronztáblára vésett eredeti szövege nem maradt fenn, de későbbi irodalmi művekben – szó szerint vagy tartalmilag – idézett töredékei alapján viszonylag jól rekonstruálható. A Tizenkét táblás törvény Kr. e. 451–450-ben keletkezett, az addig íratlan római jog legfontosabb szabályainak írásba foglalásaként. Primitív vonásai, merev formalizmusa ellenére is sok tekintetben igen fejlettek nevezhetők, mert aprólékos szabályai a jognak a társadalom más normarendszereitől való elválásának magas fokát mutatják, másfelől a többi ókori törvénykönyvvel ellentétben nem elsősorban büntetőjogi, hanem jelentős mértékben magánjogi szabályokat tartalmazott. LAMM (6. j.) 665.

[50] VARGA (4. j.) 27.

[51] VARGA (10. j.) 821.

[52] Az *Edictum perpetuum* a prétori ediktumokból kialakult olyan joganyag volt, amelyet a prétorok az elődeiktől vettek át. A prétori ediktumanyag fejlődésének lezáródásakor hatalmas terjedelmű, de rendezetlen és hatásában bizonyos kaotikus jelleget mutató joganyag gyűlt össze, amelynek Salvius Iulianus határozott szerkezetet adott, és függelékként hozzácsatolta az aedilisi ediktumok anyagát is. Hadrianus császár ezt a művet Kr.u. 130 körül *senatus consultum*mal törvényerőre emelte, és megtiltotta, hogy a prétorok az *Edictum perpetuum*nak elnevezett művet módosítsák. LAMM (6. j.) 172.; VARGA (4. j.) 28. 27. lj.

[53] VARGA (4. j.) 28. „A korábbi reformkódexek ugyanis, melyek részben az addig egyeduralgó szokásjog mellé, részben annak helyébe léptek, egészében nem váltották fel, nem tették kétségessé azt; nem zárták ki további szokásjogias, spontán fejlődését.” Uo.

[54] „II. Theodosius keletrómai császár (405–450) és III. Valentinianus nyugatrómai császár (425–455) 429-ben elrendelték a Constantinus császár óta (306-tól) kiadott császári rendeletek összegyűjtését, és egy kodifikációs bizottságot is létrehoztak. Ez a bizottság a hatályos joganyagot összegyűjtve készítette el az ún. Codex Theodosianust, amelyet a két császár 438-ban törvényerővel ruházott fel. A Codex Theodosianus 439. január 1-jén a birodalom mindkét felében hatályba lépett. A császári rendeletek vonatkozásában ezzel a joganyag rendszerezése lényegében megtörtént, a jogbizonytalanság lényegesen csökkent.” LAMM (6. j.) 132.

[55] A császárkor második felében (Kr. u. 3. század) az érvényes joganyag rendezetlen tömegben halmozódott fel, hovatovább áttekinthetlensége miatt gátjává vált a jogalkalmazásnak. Szükségesnek mutatkozott e joganyag rendszerezése, kodifikálása. Első lépésként a császári rendeleteket gyűjtötték össze. Ez az adott időszakban három kódexet eredményezett. Egy Gregorius nevű jogász (Kr. u. 291) magánmunkaként összegyűjtötte a Hadrianus császártól Diocletianus császár trónra lépéséig (Kr. u. 117–284-ig) kiadott császári rendeleteket (*constitutio*). A szerzőről Codex

Gregorianusnak nevezték el a gyűjteményt. E gyűjteményhez járult Hermogenianus munkája, amely a Diocletianus uralkodása idején (284–305) kiadott constitúciókat foglalta magába; az összegyűjtőről Codex Hermogenianusnak hívják. LAMM (6. j.) 132. E két gyűjtemény – amelyeket hivatalosan is használtak, és utóbb az újabb constitúciókkal egészítették ki – mechanikus gyűjteményt jelentettek. A harmadik kódex a Codex Theodosianus volt, amely „egy jogforrási formának nem lezárását-felváltását, hanem e jogforrás mennyiségi növekedésével-felhalmozódásával az időben lépést tartást, adott időszak termésének összefoglalását célozta. Közvetlen elődeitől pedig abban [különbözött], hogy jogforrási értékét nem a benne összegyűjtött aktusok eredeti érvényessége, hanem magának a kódexnek, mint önálló értékű gyűjteménynek érvényessége adta.” VARGA (4. j.) 29.

[56] VARGA (4. j.) 29.

[57] VARGA (4. j.) 29.

[58] Justinianus kelet-római császár Illyriában született 482-ben, 527-től haláláig (565) uralkodott. Politikájának fő célja a római birodalom régi nagyságának helyreállítása volt. Ezt a célt szolgálta a jelentős, de csak rövid távú sikereket hozó hódítások és nagyszabású építkezések (pl. Hagia Sophia) mellett a római jog általa szorgalmazott és személyes iránymutatásainak megfelelően végrehajtott kodifikációja. LAMM (6. j.) 331.

[59] Justinianus 528. február 13-án írt Constitutio Haec-ben rögzítette az általa kért, birodalmi konstitúciók kódexének céljait és tulajdonságait. Eszerint a birodalmi konstitúciók kódexe hármassággal adjon választ: a jogi ismeretek javítására, a jogbizonytalanság orvoslására és a hosszú és gyakran zavaros tárgyalások rendkívül nagy számának csökkentésére. Ennek érdekében a kódexet rövid, világos és koherens, ellentmondásoktól és ismétlődésektől mentes, tárgyak szerint tagolt és időrendi sorrendbesorolt szöveggé kell bemutatni. Vö. CARTUYVELS (4. j.) 86.

[60] A bizottságnak feladata volt a Codex Gregoriánus, Hermogenianus, Theodosianus és az utána keletkezett császári rendeletek anyagának egybeszerkesztése. Vezető szerep jutott Tribonianusnak, a klasszikus kori jogtudósok színvonalát képviselő „igazságügy-miniszternek” (*quaestor sacri palatii*). LAMM (6. j.) 331.

[61] Ennek csak második kiadása (534) maradt fenn. „A Codex Iustinianus 12 könyvben, tematikus rendben közli több mint 4600 constitutio szövegét, minden esetben feltüntetve a rendeletet alkotó császár nevét és az eredeti keltezt is.” LAMM (6. j.) 331.

[62] „A Digesta 50, tematikus rend szerint összeállított könyve 39, a Kr. e. 2. század vége és a Kr. e. 4. század között élt jogtudós több mint 200 művének közel 2000 könyvéből tartalmaz sokszor csak néhány sorból álló, de gyakran hosszabb idézeteket (ún. fragmentumokat), a kompilátorok által feldolgozott 3 millió sorból 150 000-et.” LAMM (6. j.) 331. Az anyag egyharmada Ulpianustól, egyhatoda Paulustól, egytízennyolcada Papinianustól származott.

[63] LAMM (6. j.) 138. Ezzel a teljesség eszménye jelent meg, mivel a Codex egyedüli és egyedülálló jogforrásként határozza meg magát, mivel hatályon kívül helyezi azokat a konstitúciókat, amelyeket nem tartalmaz, és megtiltja a benne foglaltakon kívüli konstitúciók használatát. Vö. CARTUYVELS (4. j.) 86.

[64] A jogi oktatás céljára kiadott, de törvényerővel felruházott *Institutiones seu Elementa* című tankönyv négy könyvből állt, amely elsősorban Gaius *Institutiones* c. tankönyvének felhasználásával készült el 533-ban. A római jogi tankönyvek a mai napig is többnyire e tankönyv rendszerét követik.

[65] „A kodifikáció befejezését követően keletkezett rendeleteket [Novellae (leges) = új »törvények«, összesen 181, nagyjából már görög nyelven kiadott rendelet] Iustinianus már nem foglalta össze, ezek összeállítását utólag végezték el a bizánci jogtudósok. A Novellák is tartalmaznak néhány igen fontos újítást (pl. a törvényes öröklés gyökeres reformját). A Iustinianusi törvénykönyveket a 16. század óta nevezik összefoglalóan Corpus Iuris Civilisnek (ius civilis a római jogot értve).” LAMM (6. j.) 331–332.

[66] LAMM (6. j.) 331.

[67] VARGA (4. j.) 29–30.

[68] RÖHL (34. j.) 577.

[69] Vö. VARGA (4. j.) 32–33.

[70] VARGA (4. j.) 37.

[71] VARGA (4. j.) 44–45. „Az 1050 körül Pisában megtalált Digesta, a klasszikus római jogtudomány szerzőinek kivonatos gyűjteménye, majd ennek nyomán az 1100-as évektől ismét felvirágzó római jogi egyetemi képzés tömegesen hozta létre a jogi és igazgatási technikát és a jogi érvek tárházát ismerő és kezelő jogászréteget. A megerősödő itáliai kereskedővárosok és a központi hatalommal rendelkező uralkodók az új jogászság segítségével – az eddigi keresztény egyházi tisztviselők és papság mellett – tudatosabb jogalakításba kezdtek. Velence, Pisa, Padova és más itáliai városok jogkönyvei a helyi szokásjogok feljegyzése mellett egyre inkább tudatos jogalkotással nyúltak bele a szokásjogi anyagba. Ugyanígy a Német-Római Birodalom császárává választott Hohenstauffenek, I. Frigyes majd különösen II. Frigyes, aki egyben már a Szicíliai Királyság uralkodója is volt, önálló jogalkotásba kezdtek, hivatkozva a korábbi római császárok gyakorlatára, amit a megtalált Digesta kezdő részei rögzítettek: »princeps legibus solutus« – a császár a törvényeknek nincs alávetve. II. Frigyes 1230-ban a szicíliai területeken egy egységes országos jogi kódex elkészítésével bízta meg a híres jogászt, Petrus de Vineát (1190–1249), aki az egyes járásokban lévő jogok feljegyzését kérte a helyi hivatalnokoktól, majd ez alapján összeállította a »Melfi konstitúció«-nak vagy más néven »Liber Augustalis«-nak nevezett kódexet. A király az ellenállást megelőzendő gyorsan kiadta a törvénykönyvet, és még további kiegészítésekkel és kompromisszumokat tartalmazó módosításokkal 1247-re véglegesítették.” POKOL Béla: „Jogkonceptió-ütköztetés” *MTA Law Working Papers* 2016/3, 12.

[72] LAMM (6. j.) 391. A valamikori római jogi területnek számító spanyol területeken is megindultak az 1200-as évek közepén a királyi jogászok vezetésével a jogfeljegyzések és ezekből jogi kódexek kialakítása. „[...] Kasztília királya, X. Alfonz külön a városi életre kiadta 1258-ban a »Fuero Real«, a többi részre pedig a »Siete Partidas« nevű kódexeit, melyek közül az utóbbi később áttevődve a spanyolok által meghódított Dél-Amerikába, még ma is formálja az ottani jogéletet. E hivatalos, állami hatalmon nyugvó kodifikáció mellett északabbra, a római jog által nem érintett francia részeken annyiban hatott az alig tudatos szokásjog látható alakban való kiemelésének szükséglete, hogy itt magángyűjteményként az egyik francia bailli (bíró), Philippe de Beaumanoir (1250–1296) összegezte az egyik nagy francia tartomány szokásjogát (»Coutumes de Beauvaisis«), és az ebbe az irányba ható korszellemet mutatja, hogy szinte évre azonosan ekkor jelent meg az angoloknál is az egyik első nagy jogi összegzés Henry Bractontól (1210–1268). Európa észak-keleti részében, a római birodalomtól szintén független maradt szász-német részeken Eike von Repgow tartományi grófja unszolására, de szintén magánszorgalomból összegezte 1230 körül a helyi szokásjogot Szásztükör néven, és az itteni tudatosabb jogérzetet az is formálta, hogy itt előtte sok évtizeden keresztül a flamand és nyugatibb részokről idetelepült német csoportok a letelepedésük alkalmával – legtöbbször a helyi főurak által ösztönözve és kiváltságokat biztosítva letelepedésük fejében – kifejezett írásos megegyezésekben rögzítették a jogállásukat, az áthozott szokásjogaik használatát, illetve az itt élő szlávokhoz való viszonyukat, így a jog tudatosabb alakban élt e körülmény miatt itt, mint a nyugatibb részek tompa, kevésbé tudatos szokásjoga azt lehetővé tette. Az itt kialakított Szásztükör aztán példát adott a dél-nyugati részeknek is a területük jogainak feljegyzésére, pl. a bajor-sváb részeken így jött létre a Svábtükör néhány évtized múlva kifejezetten a Szásztükör alapul vételével, de itt a római jogi hagyomány által némileg ötvözve. E szokásjogi feljegyzések után a tudatos jogalkotás mindennapokat átható jellege inkább csak a városokon belül a saját városi jogokat illetően volt még hosszú ideig jellemző. A központi jog inkább csak úgy tudott érvényesülni, hogy központi bíróságokat hoztak létre, ahová a szokásjogok alapján ítélkező alsóbbaktól fellebbezni lehetett, és így lassanként az alsóbb jogi szférát is át tudták formálni.” POKOL (71. j.) 13.

[73] „A feudális szétagoltság korának adekvát kodifikációs kifejeződéseként ezért terjedhettek el oly általánosan s oly szétsugárzóan szerepet játszva a XIII. század folyamán a coutumiers néven ismert magángyűjtemények. Hiszen a hűbérúr partikuláris joghatóságának önállóságát, teljességét, korlátatlanságát elvben nem veszélyeztették, közvetlen hivatása szerint csupán memóriakiegészítőként szolgáltak. A regionális szokásjog anyagának nem hivatalos rögzítésével, rendező írásba foglalásával ugyanakkor mégis lehetőséget adtak mind a belső rendszerezésre, megőrzésre, mind pedig arra, hogy ennek eredményeit esetleg más területekre is szétsugározzák.” VARGA (4. j.) 47.

[74] Vö. VARGA (4. j.) 52. „E két feladat szorosan összefüggött egymással; a törvényi felváltása törvényi egységesítés logikai előfeltételét képezte. E feladatok magvalósítása Nyugat-Európa országainak többségében mégis elvált egymástól.” Uo.

[75] VARGA (4. j.) 52.

[76] VARGA (4. j.) 61.

[77] A magyarországi kodifikáció első jelei szintén a városi jogkönyvekben mutatkoztak meg, amelyek közül Buda város jogkönyve emelkedik ki. Vö. SZLADITS (27. j.) 551. A különböző városi jogok egybevetéséből nyerte a XV. század folyamán a kodifikációját az ún. tárnoki jog, amely mint eredetileg a tárnoki városok magánjogi törvénykönyve, a juriszdikció közössége által, amely a királyi személynőkben, mint közös fellebbezési fórumban testesült meg, átszármazott a személynői városokra is, és így országos kodifikált városjoggá lett. Uo. A közönséges magyar jog kodifikációjára I. (Hunyadi) Mátyás király tette meg az első lépést az 1486. évi Decretum Maius-ban, amely régi törvényeknek és szokásjogi szabályoknak reformokkal elegy összeállítása volt, főleg a bírósági szervezet, továbbá a polgári és büntető törvénykezési eljárás köréből. Uo. A hazai nemesi szokásjogot összefoglaló, latin nyelven szerkesztett szokásjogi gyűjtemény Werbőczy István országbíró által 1514-ben összeállított tankönyv jellegű jogkönyv volt, Hármaskönyv (Tripartitum) néven. „A Hármaskönyv nem vált törvénnyé, mert az országgyűlési jóváhagyás és a királyi megerősítés után királyi pecsétet nem kapott, illetve nem hirdették ki a vármegyékben (azaz nem szentesítették).” POMOGYI (18. j.) 401. „A nemesség bibliájává lett Hármaskönyv korának tudományos szintjétől nem maradt el, s a késő feudális korszakban jelentős része volt a magyar alkotmányosság és az önálló magyar jogrendszer megmaradásában.” Uo. A magyar kodifikáció részletesebb összefoglalását lásd SZLADITS (27. j.) 551–554.

[78] A „régí jó jog” elméletének nevezik az érvényességének a szokásjogi hagyományozódottsághoz tapadását, ami Európában egészen a XII. századig általánosan elterjedt lehetett. Vö. VARGA (4. j.) 60. 58. lj.

[79] LAMM (6. j.) 391. A hatályos szövegek módszeres ismeretének igénye pl. Franciaországban a XVI. században III. Henrik alatt jelent meg. Az 1576–1577-es bloisi rendi gyűlés után elhatározták, hogy egyetlen törvénykönyvben létrehozzák az ediktumok és rendeletek teljes csoportosítását, így teremtve rendet a zavarossá vált törvényekben. Ezt az összeállítást az egyik államtanácsosra, Barnabé Brissonra bízta, de ez az első kodifikációs kísérlet a „Code Henri III” néven vált ismertté. „Később Colbert főbb rendeleteivel, amelyeket formálisan nem kódexnek neveznek, ugyanezt az ambíciót fogja elérni: egyetlen gyűjteménybe foglalni a polgári és büntetőeljárással, a vízzel és az erdővel, a haditengerészettel és a kereskedelemmel kapcsolatos szövegeket. A III. Henrik-kódextól eltérően ezek a rendeletek a meglévő törvényt módosító innovatív szövegeket alkottak.” LAMOUREUX (14. j.) 803.

[80] VARGA (4. j.) 61.

[81] CARTUYVELS (4. j.) 87.

[82] WEISS (3. j.) 452.

[83] Christian-Friedrich Menger szerint jelentős fordulatot eredményezett a jogi gondolkodásban Francis Bacon jogi törvényfelfogása, amely közvetlenül kapcsolódott természetfelfogásához. Számára a természet hatalom, amely kezdetben rákényszeríti az embereket arra, hogy neki szolgáljanak, de ha

az ember a természet okos megfigyelésével a természet erőit maga alá rendeli, akkor az ember válik a természet gazdájává. A szabadság Bacon értelmében a természet feletti hatalom, és mivel az embert is tisztán természeti lényként fogja fel, a (másik) ember is ennek a hatalomnak a tárgya: ha ugyanis a természet hatalom, de a szabadság a természet feletti uralom, akkor a jogi törvény tartalma is ennek megfelelően a hatalom szervezetévé válik, vagyis a jogrend így hatalmi parancs lesz. Bacon törvényfogalmában minden eliminálódott, ami a középkori gondolkodás értelmében isteni parancsolatokhoz vagy értelemhez kötöttként érthető. Az ő jogi törvénye már csak a *lex positiva*, azaz az alkotott jog, amely egyedüli érvényességi okát az uralkodó ember akaratában találja meg. Tehát még Hobbes híres megfogalmazása előtt, miszerint „*autoritas non veritas facit legem*” (a hatalom, nem az igazság alkot törvényt), Bacon a törvényt parancsnak tekintette. E felfogásnak az újkori észjogban való fokozatos elismerésével a törvényalkotás funkciója is döntő módon megváltozott. „Eddig, legalábbis elméletben, csak az volt a feladata, hogy a »régijó törvény«-t feljegyezze, a jog megváltoztatása és megújítása csak az igazi jog tényleges vagy állítólagos visszaállításaként tűnt lehetségesnek. Mostantól a jog – elméletileg és egyre inkább a gyakorlatban is – a Bodin óta szuverénnek, Hobbes óta pedig abszolútnak gondolt uralkodó céltudatos akarata megvalósításának eszközévé vált.” Christian-Friedrich MENER: „Das Gesetz als Norm und Maßnahme” in *Veröffentlichungen der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehrer*, Berlin, Walter de Gruyter, 1957, 8–9.

[84] A rendszerfogalom újkori fejlődése – amely Descartesnál a logikai és matematikai szabályokra támaszkodó módszertant vette kiindulásul – tartós befolyást gyakorolt a XVII-XVIII. századi természetjogi konstrukcióra, valamint a XIX. század erre támaszkodó nagy kodifikációira és pandektisztikájára. A rendszergondolat nemcsak olyan metodikai sémaként jelent meg, amely abban segített, hogy a törvényhozással kapcsolatos új adatok tömegét strukturálhassák, hanem az a jog legitimációs funkciójához is hozzájárult: csak a belső összhangban álló, a teljesség és ellentmondásmentesség követelményének megfelelő jog vált akceptálhatóvá azáltal, hogy ez felelt meg az univerzális módszertani sémának. Vö. Waldemar SCHRECKENBERGER: „Die Gesetzgebung im demokratischen Rechtsstaat” in Jürgen JEKEWITZ – Michael MELZER – Wolfgang ZEH (szerk.): *Politik als gelebte Verfassung*, Opladen, Westdeutscher Verlag, 1980, 81–83.

[85] „A jogtudománynak ez a sajátos, különösen Christian Wolffal összekapcsolt iránya törvényhozástudományként nagy érettséget fejlesztett ki. Politikai előfeltétel volt a jogalkotás állami monopolizálása, a nemzeti/területi állami jogegységre és az egységes jogalkalmazásra való törekvés.” STARCK (4. j.)

[86] Vö. LAMM (6. j.) 391. „Új módszerű, új szellemben fogant kodifikációra volt szükség; olyanra, ami az életviszonyoknak az eddigiéknél szélesebb körét az eddigiéknél nagyobb részletességgel öleli át, és mégis alkalmas arra, hogy átfogható mennyiségű, átfogható terjedelmű szabályanyagot eredményezzen. Ilyen váltás szüksége idézte elő azt a fordulatot, ami a kodifikálás mennyiségi felfogásáról minőségi felfogására, extenzív szemléletéről intenzív szemléletére történő átmenetben jelentkezett.” VARGA (4. j.) 64.

[87] WEISS (3. j.) 452.

[88] „A római jog XVI. századi recepciója során az egyéb jogalkotási aktusok mellett arra is törekedtek, hogy egy tartomány jogának lehető legnagyobb részét törvények általi tartományi rendszerben lefedjék. A legtöbb tartomány azonban megelégedett a részleges rendszerrel, például a büntetőjog és a büntetőeljárásjog tekintetében, részben azért, mert egy valóban átfogó tartományi rendszer megalkotása túl ambiciózus cél volt. Ha mégis születtek »tartományi rendszerek«, azok leírásukkal ellentétben nem a teljes tartományi jogot fedték le, hanem a jog egyes területeit, például a polgári jogot, büntetőjogot, eljárásjogot és közigazgatási jogot (Policeyrecht), és gyakran csak bizonyos részei, a polgári jog területén, például az öröklési jog és a szerződési jog területén. Ezért a tartományi rendszer további törvényekkel egészült ki. Így ezekből a tartományi rendszerekből hiányzott a későbbi kodifikációk kirekesztő hatása, és legtöbbször a közös jog is szubszidiáriusan érvényesült.” Wilhelm

BRAUNEDER: „Kodifikationsbewegungen” 5.

[89] BRAUNEDER (88. j.) 1. „Kodifikáció alatt ekkor átfogó, szisztematikusan felépített, elvileg kizáró hatású törvénykönyvet értenek, azaz, hogy az érintett jogterületet kizárólag a kodifikáció ragadja meg, és ezért ez a többi jogforrást megszünteti. Ez további következtetésekhez vezet, mint például mindenekelőtt ahhoz, hogy a bírónak a kodifikációban kell megtalálnia döntései alapját. Egyes kodifikációk ezért szabályokon keresztül kötik a bírót egy bizonyos típusú (általában értelmezésként felfogott) alkalmazáshoz és a hiánypótláshoz. Ugyanakkor megtagadják az ítéletek egyedi eseten túlmutatató kötelező erejét: a kodifikáción kívül ne keletkezzen bírói jog. Ez összhangban van más jogforrások említett megszüntetésével. A kodifikációk kizáró hatása azonban nem érvényesülhet maradéktalanul. Egyes kodifikációk ezért tartalmaznak szabályozást arra vonatkozóan, hogy az érintett jogterület más jogforrásai milyen mértékben vonhatók be.” Uo.

[90] A jogot – ennek megfelelően – a jogalkotói akarat jogalkotási aktus formájában hozza létre, vagyis a jog emberi alkotás terméke, ezért változtatható, alakítható, nem pedig eleve adott.

[91] „Az abszolút jogalkotási hatalom megfelelt a szuverenitás érvényesítése és a közjó egyidejű előmozdítása igényének – az előbbi az abszolutista, az utóbbi pedig a felvilágosult abszolutizmus felvilágosult oldala. A kodifikációt azért üdvözölték, mert elősegítette a racionális igazgatási rendszert, valamint centralizálta és egységesítette a jogot. A kodifikáció a jog megismertetését azáltal szolgálhatta, hogy könnyen érthető, nyilvános és határozott formában rögzíti. Így a polgárt a törvény betartására kötelezheti. Ugyanakkor kötötte a kormányt, a jogállamiság megteremtése felé haladt.” WEISS (3. j.) 452.

[92] BRAUNEDER (88. j.) 6.

[93] Az első átfogó kódexek Skandináviában jelentek meg. A skandináv abszolutista kodifikációs mozgalom a Danske Lovhoz vezetett, amely a dán jogszabályok összegyűjtése, harmonizálása és feldolgozása után több mint 20 éves munkát követően jött létre, és amelyet V. Keresztély király írt alá 1683. április 15-én. Ez formálisan a Dán Királyság első átfogó, egyesített törvénykönyve volt, amely jogi egységet teremtett az egész királyság területén, és magában foglalta a polgári jogot, a büntetőjogot, az eljárásjogot, az egyházjogot és a közjog egyéb részeit, amelyeket korábban vagy szokások alapján, vagy egyes joggyűjtemények (a jütlandi, a zélandi, illetve a skánlandi földrajzi régiókban) szabályoztak. E törvénykönyv részletes és átfogó rendelkezéseket tartalmazott, teljes összhangban a korabeli kazuisztikus módszerrel. Norvégia 1687-ben kapta meg a Norske Lov-ját, amely formailag és tartalmilag nagyrészt a dán törvényen alapult, de a norvég gazdasági érdekekre egy sor speciális rendelkezést és engedményt tartalmazott. Svédországban – miután az 1734-es törvényt a Riksdag elfogadta, 1736. szeptember 1-jén lépett hatályba a Sveriges Riges Lag, amely szintén kiterjedt jogi reformmunka végeredményének tekinthető. (A finn nyelvű fordítás, amelyet Samuel Forseen készített, már 1738-ban elkészült, de először 1759-ben adták ki.) Egy másik korai törvénykönyv a Codex Maximilianeus Bavaricus Civilis, a bajor polgári törvénykönyv, amely 1756-ban lépett hatályba. Ezt követte Poroszország, Ausztria és több európai állam. Vö. WEISS (3. j.) 453. Bajorországban (1751) és Ausztriában (1768) a büntető törvényalkotás területén az előfutárok után a kodifikációs gondolat érett gyümölcének tekinthető az „Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten” (ALR 1794), Franciaországban a „Code civil” (1804), a „Code de procedura civile” (1807), a „Code penal” (1810), az osztrák „Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch” (ABGB, 1811) és a „Bajor Btk.” (1813). STARCK (4. j.)

[94] VARGA (10. j.) 22.

[95] Azért nevezik „általánosnak”, mert a *common law*-tól eltérően egységesen és kötelezően vonatkozik a hatálya alá tartozó valamennyi személyre.

[96] WEISS (3. j.) 451.

[97] Az ALR – amelyet döntő részben Nagy Frigyes alatt dolgoztak ki és II. Frigyes Vilmos léptetett

hatályba – az első és a mai napig egyetlen modern kísérletnek minősült a polgári jog, a büntetőjog és más közjogi részek egyetlen törvénykönyvben való átfogó és koherens kodifikálására. Ezáltal a társadalmi élet egészét felölelte, ellentétben a kicsit később, 1804-ben hatályba lépett francia polgári törvénykönyvvel („Code civil”) és az 1811-ben hatályba lépett osztrák általános polgári törvénykönyvvel („Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch” ABGB).

[98] „Négy kötet 2500 oldalán mintegy 19 000 szakasznyi szabálytömeg volt hivatott arra, hogy a XVIII. század végén Poroszország jogi viszonyait rendezze.” VARGA (4. j.) 70., 31. lj. Az ALR a kazuisztikus jogalkotás jellegzetes példája. E jogalkotás „jellemzője az elvi általánosság és a konkrét egyediség szintjei közötti lehetséges szabályozási mezőben az egyes esetek egyedi vonásaihoz közelítő megoldások és megfogalmazások választása.” „Egyértelmű hátránya, hogy bármennyire kimerítőnek tetszik is a szabályozása, elvi-logikai szerkesztésű felépítés hiányában mégis könnyebben bukkannak fel benne kitölthetetlen (vagy csak nehezen kitölthető) hézagok.” LAMM (6. j.) 373. Elrettentésül szokás idézni a II. rész 2. cím 67. és 68. §-ait: „Eine gesunde Mutter ist ihr Kind selbst zu säugen verpflichtet. Wie lange sie aber dem Kinde die Brust reichen sollte, hängt von der Bestimmung des Vaters ab.” „Egy egészséges anya köteles saját maga szoptatni a gyermekét. De hogy meddig tartsa keblét a gyermeknek, az az apa rendelkezésétől függ.”

[99] „A bírói visszaélések elkerülése végett az Allgemeines Landrecht értelmezése egy bizottság feladata volt: ha a bírónak kételye támadt a törvény helyes értelmezésének vonatkozásában, egy bizottsághoz kellett fordulni értelmezésért.” VERESS (16. j.) 31.

[100] BRAUNEDER (88. j.) 6. Poroszország nagy részén a porosz államokra vonatkozó 1851. évi büntetőtörvénykönyv hatálybalépéséig ez a jogrend érvényesült. A büntetőjog területén a porosz jogot végül az 1872. január 1-jén hatályba lépett Btk., a polgári jog területén pedig az 1900. január 1-jén hatályba lépett Bürgerliches Gesetzbuch (a német Polgári Törvénykönyv) váltotta le.

[101] LAMM (6. j.) 131. „A francia kódex a forradalmi átalakulást lezáró, összegző, stabilizáló erejével nagyon sok szempontból politikai dokumentum, és jogtechnikai részletei vonatkozásban kritizálható, egyes megoldásai nem kiérlelték, belső összhangja sem tökéletes. Viszont sokfordulós modernizálása eredményeképpen még mindig hatályos. Legutolsó nagy reformjai következtében (például a kötelmi és a szerződési jog 2016. évi alapvető módosítása) a szövege nagyon eltávolodott a napóleoni törvénykönyvtől, formailag ugyanaz, de tartalmi szempontból szinte teljesen új kódexszel állunk szemben.” VERESS (16. j.) 38.

[102] „[...] a birodalmi egységteremtés részműveként jelentkezett, melynek természetes következménye volt a feudális abszolutisztikus berendezkedés megőrzése.” VARGA (4. j.) 75. „[...] csak 1848 után kezdett felnőni a polgári társadalom igényeihez, s akkor is csak a gazdasági-forgalmi szükségletek kényszeréből, »alkotó jogalkalmazás« segítségével...” Uo.

[103] VERESS (16. j.) 30.

[104] WEISS (3. j.) 453.

[105] A történeti jogi iskola a XIX. század elején létrejött, a természetjoggal és az észjoggal szembeni reakciót képviselő nagyhatású német irányzat, amely a jogot organikus fejlődés eredményének tekinti, és forrását a nép jogi meggyőződésében, ill. egy érzelmekből, vágyakból, hajlamokból összetevődő „népszellem”-ben keresi. Legjelentősebb képviselőjének Friedrich Carl von Savigny (1779–1861) német jogtudós tekinthető. Vö. LAMM (6. j.) 668. Savigny szerint „minden jog a népszellem titokzatos mélyéből, szokásjogilag, lassú fejlődés folyamán alakul,” ezért a kodifikációt lehetetlennek tartja, mivel a szokásjog továbbfejlődésének útját állja, de egyben káros is, mert a jog tudományos művelését háttérbe szorítja, és „ezzel megbénítja a nemzeti szellem jogalkotó erejének működését.” SZLADITS (27. j.) 547.

[106] Különösen Anton Friedrich Justus Thibaut és Friedrich Carl von Savigny 1814-es vitája, amelynek során a németországi kodifikáció megvalósíthatóságát és szükségességét vitatták. Lényege szerint

„[a] természetjogi iskola helyébe a történeti jogi iskola lépett, amelynek fő tétele az volt, hogy a jog nem a jogalkotó bölcsességének szabad alkotásaként, hanem szerves történelmi fejlődés eredményeként jelenik meg. Vagyis a jogalkotás helyes módja e nézet szerint nem a kodifikáció, hanem a szokásjog fejlődése.” VERESS (16. j.) 31–32.

[107] „A kodifikációnak a kidolgozáshoz hosszú időre volt szüksége, és világos jogfogalmakkal rendelkező fejlett jogdogmatikán nyugodott.” STARCK (4. j.) Ennek alapján jelenthető ki, hogy a modern kódex szisztematikus szempontok szerint a jog jogdogmatikai penetrációja [áthatalása] alapján átfogó jogalkotás valamely nagy tárgykörre/szakterületre vonatkozóan. Uo.

[108] STARCK (4. j.) Említést érdemel még a német büntető törvénykönyv (1871), és a német bírósági törvény (1877). Ezeket a kodifikációkat civilizációs vívmányként fogadták el a kulturálisan eltérő államok, különösen Kelet-Ázsiában és Délkelet-Európában, aminek következménye lett a tartósan szoros kapcsolat a német jogtudománnyal. Uo.

[109] A kötelmi jogi szövetségi törvényt („Obligationenrecht”, OR) eredetileg 1881-ben fogadták el, 1911-ben pedig modernizálták és az 1912-ben hatályba lépett ZGB jelenleg hatályos ötödik része.

[110] „A francia Code civil, a német Bürgerliches Gesetzbuch s a svájci Zivilgesetzbuch a polgári társadalom klasszikus kodifikációjának olyan alaptípusaivá váltak, melyek fokozatosan, a XIX. század első harmadától induló kontinentális kodifikációs hullám közvetítésével a kontinentális jognak nemcsak külső arculatát, de tartalmi felépítését is döntően meghatározták. A polgári kodifikáció típusképző formáinak legáltalánosabb jegye az volt, hogy a nemzeti jogegység megvalósítását egyöntetűen jogági, fogalmilag és rendszertanilag magasan szervezett kódexképzéssel kapcsolták össze.” VARGA (4. j.) 113–114.

[111] Egyes országokban ezeknek a kódexeknek a recepciójára is sor került, így pl. a svájci polgári törvénykönyvre Törökországban. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a svájci és a török polgári jog tartalma ma minden területen azonos lenne, mert egyrészt nem minden szakaszt fogadtak el egybevételesen, másrészt a két ország rendelkezései számos módosítás következtében eltávolodtak egymástól. A jogtudományban recepció (átvétel) alatt valamely jogi rendelkezés (kódexek, törvények, rendeletek) és/vagy jogi fogalmak (pl. értékek), jogintézmények másik jogközösségtől a saját jogrendszerbe való teljes vagy részleges átvételét, befogadását vagy felvételét kell érteni. A magánjogi kodifikáció esetében kissé részletesebben lásd VERESS (16. j.) 14–15.

[112] WEISS (3. j.) 454. „A legutóbbi fontos kodifikációk közé tartozik az új holland polgári törvénykönyv, a québeci polgári törvénykönyv és az orosz polgári törvénykönyv.” Uo.

[113] „A kodifikálást egyszerűen gazdasági szükségletként kikényszerítő primer szükség hiányában a kodifikáció gondolata Angliában mindvégig doktrinernek tekintett maradt.” VARGA (4. j.) 141.

[114] „Kodifikáció helyett olyan kódexpótlékok születtek, amelyek az angolszász jogterületen ezután tipikussá váltak: hatálytalanokat hatálytalanító, hatályosokat egybefogó konszolidációs törvények, melyekből a századfordulót megelőző és követő hat évtizedben, csupán Angliában több mint száz született.” VARGA (4. j.) 141.

[115] A kodifikációs igények kielégítésében ugyanakkor figyelmet érdemlő dialektika figyelhető meg a kodifikáció és ennek pótlékai között. Az angolszász jogban ugyanis a törvényrendezés (consolidation), törvényegységesítés (uniformization), doktrinális kodifikálás (restatement és text-book writing) – talán időlegesen, de mindenképpen hosszabb időszakon keresztül – a kodifikáció valóságos pótlójául, a kodifikációs igény semlegesítőjéül szolgálhat vagy szolgál.” VARGA (4. j.) 159.

[116] Roman HERZOG: „Kodifikation” in Hermann KUNST – Roman HERZOG – Wilhelm SCHNEEMELCHER (szerk.): *Evangelisches StaatsLexikon*, Stuttgart–Berlin, Kreuz, 1975, 1317.

[117] HERZOG (116. j.) 1317.

[118] A jog instrumentalizálódása a társadalom irányításának funkciójából adódik. „A jognak és

jogalkotásnak hagyományosan tulajdonított szabályozó funkció – vagyis az ismétlődően visszatérő kérdések, esetek ismétlődően azonos megválaszolása – mellé fellépő irányító funkció az új kérdések új módon való megválaszolását: a változó körülményekhez való alkalmazkodást igényli. A szabályozó államot tehát a XX. században egyre nagyobb mértékben váltja fel a beavatkozó állam, majd a tervező állam, melynek kezében a jog a »társadalmi mérnökösködés« eszközévé válik. Ez a változatlan, állandó joggal szemben a rugalmas, a feltételekhez folytonosan igazodó – állandóan változó – jog dominanciáját, s a jogalkotás új koncepcióját hozza magával.” SZABÓ Miklós: „A jog alkothatóságáról” *Miskolci Jogi Szemle* 2011, különszám, 188–189.

[119] Azok a törvények, amelyek sokszor csak megalkotóik becsvágyát és presztízsigényét szolgálják, legtöbbször feleslegesek, mert túlnyomórészt csak politikai követelések jogszabályi formában való megjelenítéséről van szó, jóllehet az ilyen törvények – a megalkotásukon túl – rendszerint nem sok eredményt képesek felmutatni.

[120] Ezekben az esetekben a jog regulatív jellege gyengül, ami magát a szabályozást – mint magatartásirányítást – teszi kétségessé. Az évszázados jogelvek (mint pl. a visszaható jogalkotás tilalma) figyelmen kívül hagyása, illetve pillanatnyi politikai érdekekből való felülírása szintén a racionális szabályozás ellen hat. Ha a törvényalkotást politikai okokból felgyorsítják, rendszerint a szabályozás hibaszázaléka is megnő.

[121] A politika hajlamos arra is, hogy a kormányzás sikerét a törvények számával, és nem a minőségével határozza meg, mert az utóbbi mérése meglehetősen bonyolult, míg pusztán a törvények száma önmagában igazolni látszik a politikai-kormányzati aktivitást, jóllehet ez sokszor csak az előkészítetlenségből adódó gyakori módosítási szükségleteket jelzi.

[122] „A jelenlegi jogi kultúra a hagyományos kodifikációkból táplálkozik mindaddig, amíg a szükséges változtatások beépülnek (vagy beépíthetők) azok rendszerébe. A kodifikációkban benne rejlő rendszerek továbbra is nagy szerepet játszanak a jogalkalmazás számára az értelmezésnél és az egyetemi jogi oktatásban.” STARCK (4. j.)

[123] Ennek létrehozatalára és összetételére vonatkozó döntést legtöbbször a tárgy szerint illetékes szakminisztérium határozza meg, de ez történhet magasabb, akár a kormány, akár a parlament szintjén is. A szerencsés megoldás az, ha a kodifikációs bizottságba a tárcák képviselői mellett a jogalkalmazásban érintettek, a tudomány képviselői, illetve az érdekképviseletek szakértői is helyet kapnak.

[124] Az elfogadása érdekében a törvénykönyvnek is át kell mennie a törvényalkotási folyamat valamennyi szakaszán.

[125] A kodifikációk elkészítése általában hosszú időt vesz igénybe. Pl. Hollandiában 1992-ben negyvenéves előkészítő munka után fogadták el az új Polgári törvénykönyvet. RÖHL (34. j.) 579.

[126] Vö. BRAUNEDER (88. j.) 2. A legfontosabb kodifikációk elsősorban a bírói jogra, vagyis a bíróságok által alkalmazandó jogra (polgári jog és polgári eljárásjog, valamint büntetőjog és büntető eljárásjog) vonatkoznak. Uo.

[127] Szilágyi Péter különbséget tesz homogén és komplex kódexek között. Előbbiek „többnyire egy jogágba tartozó jogi normákat tartalmaznak”, amelyek „azonos jellegű magatartásokat szabályoznak.” Az ún. komplex kódexek „ezzel szemben különböző jogágba – pl. polgári jogba és közigazgatási jogba – tartozó normákat tartalmaznak, amelyeknek az a közös vonása, hogy azonos vagy szorosan összefüggő társadalmi viszonyokhoz (pl. bányászat, önkormányzati lakáshoz jutás és azok bérlete) kapcsolódó, de nem azonos jellegű magatartásokat szabályoznak.” SZILÁGYI (20. j.) 312.

[128] Az ilyen törvényi tényállások kialakítása már önmagában is – a szabályozandó matéria komplexitása és specializáltsága miatt – egyre nagyobb nehézségekbe ütközik.

[129] Tévesnek bizonyult a „*leges in omne aevum valiturae*” [a törvények minden korra érvényesek] elve, ami a kodifikációt ellenszenvenessé tette. Vö. SZLADITS (27. j.) 547.

[130] Újra kodifikálásról lehet beszélni, ha egy már létező kódexet teljesen átdolgoznak, de ugyanazzal – vagy kissé eltérő – címmel jelentetik meg, továbbá szintén ide sorolható, ha az új kódex egy korábbi kódex tartalmát nagyobb egészszé integrálja, illetve ha a kódexben foglalt rendelkezések egy másik kódexbe kerülnek át.

[131] Ez jelentős mértékben függ össze azzal is, hogy „[a] jog, a társadalmi befolyásolás e specifikus technikája fokozatosan mind differenciáltabb s kiterjedtebb formákat ölt, ami elsődlegesen rendszerként szervező szerepének kidomborodásában és hallatlan előtérbe nyomulásában jelentkezik.” VARGA (4. j.) 321.

[132] A rekodifikáció mellett szóba jöhet még a kódexek időnkénti felülvizsgálata, átfogó koncepció alapján történő jelentősebb módosításuk, amelyet novellának neveznek. SZILÁGYI (20. j.) 313.

[133] A kódex esetében fennállhat a jog esetleges megmerevedésének és alkalmazkodóképessége hiányának veszélye is, amit egyrészt a kódex tényállásainak általánosabb megfogalmazásával lehet csökkenteni, mert ez „képesse teszi a kódexet, hogy a társadalmi viszonyok fejlődésének távlatait is átfogják, és lehetővé teszi az újonnan jelentkező magatartás-változások szabályozását is.” SZILÁGYI (20. j.) 313.

[134] VARGA (4. j.) 249. „Különösen a kodifikációs jelenség tartalmi és funkcionális mozzanatai mutatnak rendkívül gazdag – közös nevezőre gyakran nem is hozható – változatosságot, aminek a kodifikációfogalomban a formai mozzanatok dominánssá válása a szükségképpeni következménye.” Uo. Annak megértéséhez, hogy a kodifikáció fogalma általában a valósághoz, és különösen az egyes történeti kódexek valóságához kapcsolódik, és ezért inkább fejlődő, semmint statikus fogalom, hasznos lehet a kodifikációt „empirikus fogalomként” felfogni. WEISS (3. j.) 454. 78. lj.

[135] E megközelítést lásd WEISS (3. j.) 454–469. Weiss szerint ezek az elemek magukban foglalják azokat a területeket, amelyekről általában akkor beszélnek, amikor a tudósok a kodifikációt magyarázzák. Ebben a tekintetben bizonyos konszenzus uralkodik a szakirodalomban. Két dologban azonban nincs konszenzus: egyrészt, hogy ezen elemek közül melyek a kodifikáció szükséges, és melyek csak a lehetséges vagy kívánatos jellemzői, másrészt, hogy bizonyos elemek milyen mértékben szükségesek ahhoz, hogy egy erőfeszítés kodifikációnak minősüljön. WEISS (3. j.) 454–455.

[136] „Az »ideáltípus« különböző empirikus jelentőségű elemet egyesít, hogy gondolati modellt hozzon létre. Összetett, empirikus jelenségek alapvető jellemzőit absztrahálja és összefoglalja, és nem pusztán leíró vagy pusztán heurisztikus, hanem az ilyen jelenségek különböző történelmi összefüggésekben történő alapos elemzésének eredménye. Ez a kodifikáció esetében azt jelenti, hogy az egyes történeti kódexek változó intenzitásban mutatnak bizonyos közös, de bizonyos eltérő vonásokat is. E jellemzők közül a legfontosabbakat azután egyesítik, tisztázzák és kiemelik, és ez a kodifikáció „tisztá” ideáltípusát eredményezi. Magának az ideáltípusnak nem kell feltétlenül léteznie sehol a valóságban. Elismerik, hogy az ilyen ideáltípusokban való gondolkodás segít a valóság megértésében és annak összetettségével való megbirkózásban.” WEISS (3. j.) 454.

[137] WEISS (3. j.) 454.

[138] A törvényhozó hatalomnak – mint a jogi hatalom egyik megjelenési formájának és módjának – alapvető rendeltetése és funkciója a társadalmi együttélés rendjének jogi szabályozása, az erre vonatkozó törvényi rendelkezések megalkotása.

[139] VERESS (16. j.) 21.

[140] „Ez tükrözi a fejlődést a szokásoktól a már létező jogok gyűjteményén át a pozitív jogként való jogalkotásig. A középkor óta a jogot egyre inkább új, írott formában megalkotott jognak tekintették. De ez a fejlődés csak a XVIII. században, a maga szellemi környezetével jutott el arra a szakaszra, amikor széles körben el lehetett fogadni, hogy a jogot nemcsak megtalálják, hanem alkotják is – hogy a jog pozitív jog. Ez az új elem az első modern kodifikációkkal, különösen a porosz kódexszel jelent meg, átmenetként a régi felfogásból az új felé.” WEISS (3. j.) 456.

[141] Már Szladits Károly megállapította, hogy a kodifikáció az egyes jogszabályok alkotásánál kétségtelenül magasabb rendű megnyilvánulás, mert egyrészt a szabályozandó életviszonyok részletes ismeretét, másrészt az alkotandó jogszabályok rendszerbe foglalhatósága végett azok fogalmi elemeinek teljes analizisét, és ezzel nagyfokú elvonatkoztató és általánosító képességét tételez fel. SZLADITS (27. j.) 547.

[142] WEISS (3. j.) 456.

[143] Vö. WEISS (3. j.) 456.

[144] A porosz törvénykönyv értelmében azonban például a helyi és területi statútumok érintetlenek maradtak, így általánosságban elmondható, hogy az „Allgemeine Landrecht” nem törekedett a több jogforrás problémájának teljesen kizárólagos megoldására. Ez az egyik oka annak, hogy egyes tudósok nem tekintik valódi kodifikációnak. De még az osztrák és a francia kódex sem a kirekesztés abszolút eszméjét tervezi és nem is eredményezi. Más források, mint például a szokások és a természetes [alap]elvek (az osztrák törvénykönyvben „natürliche Rechtsgrundsätze”), továbbra is legitím jogforrások. A kódexek tehát formálisan kizárólagosak abban az értelemben, hogy bár létezhetnek más jogforrások is, magának a kódexnek hivatkoznia kell rájuk. WEISS (3. j.) 456.

[145] Vö. WEISS (3. j.) 456–457.

[146] A jogszokás közvetlenül a francia és az osztrák kódex hatálybalépését követően kezdett fontos szerepet játszani, olykor egyértelműen megsértve azok rendelkezéseit. A német kodifikátorok elutasították a kódexen kívüli forrásokra vonatkozó formális rendelkezést, és a végső kérdést a jogi akadémiára bízták. Végül a svájci kódex egy még kevésbé exkluzív megoldást választott, amint azt a ZGB 1. cikke bizonyítja, amely a kódexen belüli hiányosságok esetén kifejezetten hivatkozik a szokásjogra, a jogdoktrínára és a joggyakorlatra. WEISS (3. j.) 457.

[147] „Hézag akkor áll fenn, ha a kódex nem ad szabályt az eset megoldására: »[C]asus non est verbis expressus.«” [Az esetet nem lehet szavakkal kifejezni.] WEISS (3. j.) 458.

[148] A joghézag kérdése elsődlegesen az írott-alkotott, mindenekelőtt törvényhozási úton létrehozott, illetve kodifikált jog esetében vetődhet fel, amikor előzetesen kialakított jogtételekből logikai dedukció formájában levont következtetés szolgál a jogi döntés alapjául. A joghézag egyaránt jelentheti a következőket: a jog szabályanyagában adott magatartás normatív státusa nincs meghatározva; az alkalmazandó szabály normakonfliktus okából nem azonosítható; avagy tartalma a bizonytalan megfogalmazásból nem fedhető fel. LAMM (6. j.) 344–345.

[149] A bíró szerepe ekkor állítólag a kódex mechanikus alkalmazására korlátozódik, és a bíró, Montesquieu szavaival élve, csak a kódex „szócsöve”. „II. Frigyes Vilmos például kifejezetten megtiltotta a bírácoknak, hogy »bármilyen csekély önkényes eltérést engedjenek a jogszabályok világos és kifejezett feltételeitől, akár valamilyen állítólagos logikus érvelés alapján, akár a törvény feltételezett célján és szándékán alapuló értelmezés ürügyén.«” A bírácoknak kétség esetén a Törvényhozó Bizottsághoz kellett fordulniuk. Ausztriában a törvénykönyv első tervezete (1766) szintén megtiltotta a bírácoknak a kódextől való eltérést. Az uralkodócoknak tetszett az ötlet, hogy a bírácokat törvényes számológépekre redukálják, mert ez biztosította saját hatalmukat a törvény felett, és megvédte a polgárokat az önkényes ítélezési mintáktól. Franciaország hajlamos volt mereven megkötni a bírácokat, függetlenül attól, hogy az abszolutizmus vagy a volonté générale vezérelte. Azt is állították, hogy a német polgári törvénykönyv a hézagmentesség és a bírác szigorú megkötésének eszméit célozta meg.” WEISS (3. j.) 458–459.

[150] Még a XVII. és XVIII. században sem hittek a kodifikáció zökkenőmentességében. Samuel Pufendorf, a porosz törvénykönyv egyik szellemi atyja Arisztotelészre hivatkozva a bírác kreatív szerepvállalását szorgalmazta az ítélezési folyamatban. Az a bírói kötelezettség, hogy a törvényhozóhoz kell fordulni, ha a kódex egyetlen rendelkezése sem alkalmazható, azt mutatja, hogy a kétségeket előre lehetett látni. A porosz törvénykönyv lehetővé tette a bírác számára, hogy az „e

törvénykönyvben elfogadott általános elvek" (*in dem Gesetzbuche angenommenen allgemeinen Grundsätze*) szerint döntsenek, és analógiákat alkalmazzanak. Ebben az értelemben a bíró nem csupán a Montesquieu által leírt „szócső” volt. Az osztrák kodifikáció példája ugyanerre a következtetésre vezetett. A kódex 7. szakasza lehetővé tette a bírák számára, hogy „természetes elvekhez” („*natürliche Rechtsgrundsätze*”) forduljanak, ha egy ügyet nem lehet a kódex segítségével megoldani, vagyis az osztrák jogalkotó kifejezetten előírta a hiányosság észlelése esetén követendő eljárást. Vö. WEISS (3. j.) 459–460.

[151] A francia polgári törvénykönyv 4. cikke kimondta az „igazságszolgáltatás megtagadása” rendelkezést, amely megtiltotta a bírácoknak, hogy nyitva hagyjanak döntést, mert az „igazságszolgáltatás megtagadása” miatt eljárást indíthatnak ellenük. Ez a rendelkezés arra is utalt, hogy a kódexben lehetnek hiányosságok, és ezeket a hiányosságokat a bírácoknak kell pótolniuk. WEISS (3. j.) 460.

[152] A svájci polgári törvénykönyv volt az, amely kifejezetten elismerte és kodifikálta a törvénykönyv és a bírák által alkotott jog ma elkerülhetetlen kiegészítő szerepét. A ZGB 1. cikke rögzíti a kódex elsődlegességét, és egyúttal elismeri a bírák kiemelkedő jelentőségét. Eszerint elsősorban a bírácnak kell alkalmaznia a kódexet minden olyan esetben, amelyre megszővegezése vagy értelmezése szerint rendelkezést tartalmaz, így a kódex a jog elsődleges forrása. Azokban az esetekben azonban, amikor nem található rendelkezés, a bírácnak a fennálló szokásjog szerint kell döntenie, ennek hiányában pedig olyan szabályok szerint, amelyeket akkor határozná meg, ha magának kellene törvényhozóként eljárnia. Ennek során a bevált tant és a hagyományt kell követnie. [„(...) nach der Regel entscheiden, die es als Gesetzgeber aufstellen würde. 3) Es folgt dabei bewährter Lehre und Überlieferung.”] Vö. WEISS (3. j.) 462.

[153] A kódex viszonylagos általánosságága – Szilágyi Péter szerint – mindenekelőtt abban fejeződik ki, hogy ez foglalja magában az adott jogág általános jogelveit, szabályozási céljait és alapvető intézményeit. „Ebből a felsorolásból kitűnik, hogy a kódex nemcsak magatartásszabályokat vagy azok elemeit tartalmazza, hanem annak más összetevői is vannak. [] Ide tartoznak – többek között – a preambulumok, a jogok gyakorlására és a jogi normák értelmezésére vonatkozó alapelvek és a célmeghatározások.” SZILÁGYI (20. j.) 312–313.

[154] A kódexet az egységesség különbözteti meg az egyszerű törvényhozástól, amely az egy-egy jogintézményre vonatkozó egyes, különleges szabályokat külön alkotja meg. SZLADITS (27. j.) 546.

[155] Bár néha ezt az átfogó minőséget a porosz ALR-nek tulajdonítják, jóllehet ez még erre a kimerítő kódexre sem igaz. E kódex ugyanis nem terjed ki pl. az eljárási jogra vagy a bíróságok szervezeti és igazgatási jogára. A francia törvénykönyvekkel az öt törvénykönyv közös jellemzője vált általánosan elfogadottá: a polgári törvénykönyv, a büntető törvénykönyv, a kereskedelmi törvénykönyv, a polgári perrendtartás és a büntetőeljárás. Ezért úgy tűnik, hogy a kodifikáció adott jogterületet teljes egészében lefed, de a kodifikáció még ezen az öt területen belül sem feltétlenül átfogó. A német polgári törvénykönyv például kizárja a szabadalmakra, szerzői jogokra és formatervezési mintákra vonatkozó törvényeket, az ipari jogok védelmére vonatkozó törvényeket, valamint a munkajog egyes részeit. WEISS (3. j.) 462–463.

[156] A jogelv olyan általános tétel, iránymutatás vagy előírás, amely kiindulópontul szolgál a jogi érvelés és döntéshozatal számára olyan esetekben, amikor a konkrét jogi szabályozás hiányzik vagy hézagos. Ilyenkor joganalógia alkalmazásával a joghézag kitöltésének eszköze lehet. A jogelvek az általánosságának a jogszabálynál magasabb szintjét képviselik, így belőlük számos konkrét szabály vagy jogi döntés vezethető le. LAMM (6. j.) 341.

[157] A kódex – kiemelkedő jelentősége és a szabályozásban játszott meghatározó volta következtében – hozzájárul az adott jogágba tartozó normatív rendelkezések rendszerezhetőségéhez is.

[158] „A jogirodalomban található kodifikációs definíciók és magyarázatok mindegyike említi a

rendszer és a rend elemeit. Ezeket az elemeket általában a kodifikáció legjellemzőbb vonásainak tekintik. Megkülönböztetik a modern kodifikációkat Justinianus kódexétől és más korábbi kódexektől.” WEISS (3. j.) 463.

[159] „A kodifikációfogalom meghatározásában a rendszer-elem kritériumképző jelentőségét elsősorban a szocialista kodifikációelméleti irodalom hangsúlyozza. Meghatározásai szerint a kódex olyan új és egységes törvényhozási aktus, mely valamely jogág anyagát a viszonylagos teljesség igényével, összefüggően, a jogág alapstruktúráját tükröző rendszeres kifejtésben szabályozza. A rendszermegvalósítás momentuma a definíciók többségében nemcsak egyszerűen (valamilyen) logikai rendezettség értelmében szerepel, hanem kifejezetten a formálisan is szervezett logikai rendszer jelzéseként: a különféle általánosságú tételek olyan összefüggő s egymásra vonatkoztatott halmazaként, melyek jogilag még értelmes alapelvektől taxatív vagy exemplifikatív felsorolásokig és kivételmegállapításokig érkező, a tipikusan belül az általánosnak a különösre történő lebontását adják.” VARGA (4. j.) 255.

[160] „A kodifikáció mint a jogalkotás technikailag legkicsiszoltabb lehetősége már előformáiban is vezető szerepet vitt a jog fogalmiasításában, kategóriának logikaiként is kezelhető kategóriákká történő elfogadtatásában.” VARGA (10. j.) 824.

[161] Ezt a fontos különbséget Weiss szerint a jogirodalomban a kodifikáció számos definíciójánál és magyarázatánál általában figyelmen kívül hagyják. Vö. WEISS (3. j.) 464.

[162] A „klasszikus kodifikáció azáltal hozott gyökeresen újat a kodifikációs szemléletbe, hogy a kodifikálás extenzív-mennyiségi felfogását egy intenzív-minőségi felfogással váltotta fel, a hangsúlyt a joganyag technikai-technológiai átstrukturálására, rendszerbe szervezésére helyezve.” VARGA (4. j.) 276.

[163] „Egy kódex megkülönböztetheti például a kötelmi jogot, a dologi jogot és az öröklési jogot. Tovább bonthatja a kötelmi jogot szerződéses és szerződésen kívüli kötelezettségekre. Ezek viszont tovább bonthatók, és ezek az alrészek többé-kevésbé elvont jogi fogalmakból állnak (például »adásvétel« vagy »jogalap nélküli gazdagodás«).” WEISS (3. j.) 466.

[164] WEISS (3. j.) 465.

[165] Weiss szerint a porosz ALR igyekszik a normaanyagot strukturálni és elrendezni, de fogalmilag kevésbé egzakts és technikai. Összeállít például számos egyedi kazuisztikus szabályt és illusztrációt. A német BGB ezzel szemben alapos és tudományos előkészítésben a fogalmi elvontság és rendszerezettség magasabb fokára jut el. Használja például az általános és speciális részek bonyolult sémáját, amely a XIX. századi jogtudományban a jog szerkezetének és rendszerezésének tipikus módja volt. Az összes többi tényleges kódex valahol a két kódex közötti kontinuumon belül esik. WEISS (3. j.) 465–466.

[166] Varga szerint a kodifikációs műben a jogtartalom radikális megújítása „valóban csak a felfutó periódusokban jelentkezik, s annyi általánossága sincs, hogy akár egy kodifikációs típust teljes útja során végigkísérjen.” VARGA (4. j.) 257.

[167] A formai változást szükségszerűen a jogforrások szűkülése és a törvényi jog elsőbbségének megállapítása okozza. Lényegében a porosz ALR, a „kompromisszumok kódexe” csak kisebb változtatásokat eszközölt a törvényben a francia törvénykönyvhöz képest. A német törvénykönyv viszonylag konzervatívnak mondható a benne foglalt változtatások tekintetében. WEISS (3. j.) 466.

[168] Vö. WEISS (3. j.) 467.

[169] WEISS (3. j.) 467. „Történelmileg a kodifikáció útján történő »technikai« jogegyesítés gyakran együtt járt a politikai egységesítéssel. Mindazonáltal a kodifikáció gondolatát nem szabad egyetlen konkrét történelmi helyzetre korlátozni.” Uo.

[170] WEISS (3. j.) 468. Nem szabad túlhangsúlyozni bizonyos politikai körülmények szükségességét a

kodifikáció megvalósulásához. Uo.

[171] VERESS (16. j.) 20–21.

[172] WEISS (3. j.) 468.

[173] „Míg a hézagmentes kódex eleme az igazságszolgáltatásnak, a szisztematikus eleme pedig a jogtudósoknak szólt, addig a kodifikáció első európai hulláma során az egyszerűség eleme az állampolgárra vonatkozott.” WEISS (3. j.) 468.

[174] WEISS (3. j.) 468. „Az olyan férfiak, mint Christian Wolff és Carl Gottlieb Svarez azonban látták az ellentmondást a között, hogy a kódex a jogi szakértőknek, az igazságszolgáltatásnak és a jogtudósoknak, ugyanakkor minden állampolgárnak vagy legalábbis a művelt polgároknak szóljon. Következésképpen még azt a szokatlan ötletet is fontolgatták, hogy minden címzettnek egy kódexet adjanak a kódex két változatának egyszerű megfogalmazásával. Ez a fajta »iker-kódex« soha nem került hatályba. Ehelyett csak egy porosz törvénykönyv volt, amely nemcsak elvont szabályokat, hanem sok definíciót és sok kazuisztikát is tartalmazott, számos példával a kódex alkalmazására. Egyfajta világos és érthető értekezésnek szánta, hogy a jogot megtanítsa címzettjének, a (művelt) állampolgárnak. Megpróbálta lehetővé tenni az állampolgár számára, hogy jogi szakemberek segítségével is ismerje és értse a jogot.” WEISS (3. j.) 468–469.

[175] Vö. WEISS (3. j.) 469.

[176] Megjegyzendő azonban, hogy nem mindenkinek kell minden jogszabályi rendelkezést megértenie, de az érintettek és az alkalmazók számára ezeknek egyértelműnek és érhetőnek kell lenniük. A kódexnek olyan nyelvezetet kell tehát választania, amely megfelel azok megértési szintjének, akiknek a szabályozást érteniük szükséges. Feltétlenül el kell azonban azt is érni, hogy adott szabályozás tartalma a lehető legegyszerűbb legyen. Bármilyen kétértelműség, homályosság, határozatlanság értelmezési problémákat, esetleg konfliktusokat szül, amelyek egyrészt eleve jogbizonytalanságot jelentenek az érintettek számára, másrészt a jogérvényesítés költségnövekedését is eredményezhetik.

[177] Vö. WEISS (3. j.) 470.